

Verbonden met de buurt

Een onderzoek naar sociale cohesie in homogene en heterogene straten in de Utrechtse wijk Lombok.

Erasmus Universiteit Rotterdam
Astrid van Osenbruggen
Studentnummer: 311254
Datum: april 2010

Begeleider: Erik Snel
Master Sociologie
Grootstedelijk vraagstukken en beleid

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5
1 INLEIDING.....	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Doel- en vraagstelling.....	8
1.3 Relevantie	8
1.4 Onderzoeksopzet	9
1.5 Leeswijzer	9
2 THEORETISCHE VERKENNING.....	11
2.1 Inleiding.....	11
2.2 Gevestigden en buitenstaanders.....	11
2.3 Sociale cohesie	12
2.4 Sociale categorisatie.....	15
2.5 Hypothesen	16
3 METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING	17
3.1 Inleiding.....	17
3.2 Onderzoeksgroep	17
3.3 Dataverzameling.....	18
3.4 Ervaringen bij de dataverzameling	21
3.5 Verwerking en preparatie van de gegevens	22
4 DE WIJK LOMBOK.....	25
4.1 Inleiding.....	25
4.2 Van achterstandswijk tot hippe wijk.....	25
4.3 De onderzochte straten.....	25
5 DE RESULTATEN	29
5.1 Inleiding.....	29
5.2 Achtergrondkenmerken.....	29
5.3 Uitkomsten	31
5.4 Covariantieanalyse	36
6 CONCLUSIES EN DISCUSSIE	41
LITERATUURLIJST	45
BIJLAGEN	47

VOORWOORD

Voor u ligt de afstudeerscriptie die ik in het kader van de opleiding Sociologie binnen de master Grootstedelijk Vraagstukken en Beleid heb voltooid. Ik ben de opleiding in september 2008 begonnen omdat ik geïnteresseerd was in beleidsvraagstukken rondom onderwerpen zoals segregatie en gentrification. Welke mechanismen liggen hieraan ten grondslag? Voor de afstudeerscriptie heb ik niet lang naar een onderwerp hoeven zoeken. Acht jaar geleden heb ik onderzoek gedaan sociale cohesie in de wijk Lombok in mijn thuisstad Utrecht. Hoe zou de sociale cohesie nu zijn in deze wijk?

Met het onderzoek heb ik ervaring opgedaan met sociaal-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder op het gebied van grootstedelijke vraagstukken. Bovendien heb ik me verdiept in verschillende kwantitatieve analyses.

Vanaf deze plaats wil ik een aantal mensen bedanken. Ten eerste wil ik Erik Snel bedanken voor zijn begeleiding. Hij heeft mij van goede adviezen voorzien. In de laatste maanden hebben we veel contact gehad over de verschillende analysemethoden die soms tot hoofdbrekens hebben geleid. Ook wil ik de Sjaak Braster bedanken voor zijn adviezen over de analyse en Erik van Marissing voor zijn informatie, kennis en interesse. Daarnaast wil ik mijn medestudent Tamara Schellings bedanken. Met haar heb ik de vragenlijst opgesteld en uitgezet. We wisten elkaar te motiveren wanneer dat nodig was. De goede respons van het onderzoek is te danken aan onze samenwerking. De inwoners van de drie onderzochte straten in Lombok bedank ik voor hun medewerking aan het onderzoek. Tenslotte wil ik ook mijn vriend Martijn van Baal bedanken. Ten eerste voor zijn steun en geduld (ik heb heel wat weekenden achter de computer moeten doorbrengen), ten tweede voor het ontwerpen van de voorkant van mijn scriptie. Daar ben ik zeer trots op.

Zonder de steun van deze mensen was deze scriptie nooit geworden zoals het nu voor u ligt.

1 INLEIDING

Door omvangrijke migratiebewegingen is het straatbeeld in sommige Nederlandse stadsbuurten de afgelopen decennia enorm veranderd. Aan de ene kant concentreerden migranten zich in bepaalde stadsbuurten en aan de andere kant vluchtten veel 'oorspronkelijke' bewoners deze buurten uit (Scheffer, 2007). Enkele stadsbuurten ontwikkelden speciale voorzieningen voor migranten zoals etnische winkels en moskees en profileerden zich al snel tot 'exotische wijken', condities waaronder de wijken zich ontpopten tot alternatieve multiculturele buurten (Rath, 2005; Snel & Burgers, 2002). Na een periode van suburbanisatie ("trek uit de stad"), werden in de jaren 1960 en 1970 deze multiculturele buurten, die ook vlakbij het centrum lagen, aantrekkelijk voor mensen uit de middenklasse van buiten de wijk en de stad om zich er te vestigen. Ook werden de buurten aantrekkelijk voor twintigers die zich steeds meer in de steden vestigden vanwege het brede onderwijsscala (Van Praag & Van Nimwegen, 2006). Vanwege de centrale ligging en relatief goedkope huisvesting kwamen ook zij in deze multiculturele buurten terecht. In de multiculturele buurten in de Nederlandse grote steden wonen inmiddels mensen met zeer verschillende achtergronden bij elkaar: allochtonen, studenten en zogenoemde 'yuppen' (hoogopgeleide jonge mensen) delen de wijk met mensen die er geboren zijn en al hun hele leven in de straat of wijk wonen. Niet alle oorspronkelijke bewoners zijn dus de wijk 'uitgevlucht'.

Ondanks de diversiteit aan culturele en sociaal-economische achtergronden in de wijk is de spreiding van de verschillende achtergronden niet altijd gelijkmatig: in sommige buurten of straten wonen alleen mensen met dezelfde sociaal-economisch niveau en/of culturele afkomst bij elkaar. Daarnaast roept een groep traditionele buurtbewoners naast verschillende groepen 'buitenstaanders' (allochtonen, studenten en yuppen) vaak spanningen op (Anderiesen & Reijndorp, 1990; Elias & Scotson, 1965). De tradionele buurtbewoners trekken zich terug in hun eigen schulp.

In deze scriptie wordt gekeken naar sociale cohesie in een stadsbuurt waar oorspronkelijke bewoners, allochtonen, studenten en yuppen naast elkaar leven. Als buurt neem ik de Utrechtse wijk Lombok: een multiculturele buurt waar mensen uit verschillende bevolkingslagen wonen, maar waar ook nog straten bestaan waar nog veel oorspronkelijke bewoners wonen.

In dit inleidend hoofdstuk ga ik in op de probleemstelling (paragraaf 1.2), de relevantie van het onderzoek (paragraaf 1.3) en de onderzoeksopzet (paragraaf 1.4). Het hoofdstuk eindigt met een leeswijzer van de scriptie. Ik begin echter met de aanleiding van het onderzoek.

1.1 Aanleiding

In 2001 heb ik bij de Universiteit van Utrecht een onderzoek uitgevoerd naar de sociale effecten van segregatie op buurtniveau (Bergh e.a., 2001). Het onderzoek ging specifiek in op cohesie in de Utrechtse wijk Lombok. Een homogene straat met overwegend oorspronkelijke bewoners werd vergeleken met een heterogene straat waar zowel oorspronkelijke bewoners als 'nieuwkomers' (allochtonen, studenten) woonden. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de cohesie in een homogene straat met overwegend oorspronkelijke bewoners groter is dan in een

heterogene straat. Ook bleek dat bewoners van een homogene straat relatief meer contact hadden met elkaar dan bewoners van een heterogene straat.

In acht jaar tijd kan er veel veranderen. De buurt was destijds al aantrekkelijk bij studenten maar er is nu ook een nieuwe groep 'nieuwkomers': de hoogopgeleide starters (yuppen). Hoe staat het er nu voor met de sociale cohesie van de groep oorspronkelijke bewoners? Is de sociale cohesie in een homogene straat nog steeds groter dan in een heterogene straat? Deze belangstelling is de reden dat ik weer onderzoek ben gaan doen naar de sociale cohesie in Lombok.

1.2 Doel- en vraagstelling

In veel binnenstedelijke wijken leeft een groep oorspronkelijke bewoners samen met andere groepen bewoners die later in de wijk zijn komen wonen. In mijn scriptie ga ik kijken naar sociale cohesie in een stadsbuurt. Daarbij wil ik kijken naar sociale interactie, gedeelde normen en waarden, en houdingen en opvattingen ten opzichte van de eigen straat en de wijk.

De doelstelling van het onderzoek is na te gaan of er verschil is tussen sociale cohesie in een homogene straat en sociale cohesie in een heterogene straat. De vraagstelling luidt als volgt:

Is er verschil in de mate van sociale cohesie in een homogene straat en sociale cohesie in een heterogene straat in een multiculturele stadsbuurt?

Daarbij zijn mijn hypothesen:

1. de cohesie in een homogene straat is groter dan in een heterogene straat
2. de bewoners van een homogene straat hebben relatief meer contact met mensen uit hun straat dan bewoners van een heterogene straat
3. de bewoners van een homogene straat hebben een negatievere houding jegens nieuwkomers en allochtonen dan bewoners van een heterogene straat

Deze hypothesen worden getoetst in de Utrechtse wijk Lombok.

1.3 Relevantie

Het onderzoek kan zowel een bijdrage leveren aan het wetenschappelijke als het publieke debat. Er is in en buiten Nederland al veel onderzoek verricht naar sociale cohesie in stadsbuurten. Hierbij wordt vooral gekeken op wijkniveau. Dit onderzoek richt zich echter op sociale cohesie op straatniveau. Hierbij wordt gekeken naar verschillen tussen homogene en heterogene straten. Hiervoor is gebruik gemaakt van verschillende kwantitatieve onderzoekstechnieken, zoals covariantieanalyse. Daarnaast wordt een beeld geschetst van de omgang tussen verschillende groepen bewoners in een multiculturele buurt. In het herstructureringsbeleid van de Rijksoverheid staat sociale differentiatie hoog op de agenda. Een evenwichtige samenstelling qua inkomen, opleiding en herkomst van een wijk bevordert de sociale samenhang tussen buurtbewoners. Hiervoor is het belangrijk om te kijken hoe verschillende groepen bewoners in de buurt zich tot elkaar verhouden. Dit onderzoek geeft een goed inzicht in de onderlinge relaties.

1.4 Onderzoeksopzet

In deze paragraaf komt de opzet van het onderzoek aan bod. We zetten de verschillende fases van het onderzoek op een rij: de literatuurstudie en het formuleren van hypothesen, het opstellen en uitzetten van een vragenlijst, en tot slot het analyseren van de resultaten.

Fase 1: Literatuurstudie en formuleren van hypothesen

Bij aanvang van het onderzoek zijn verschillende sociaal-wetenschappelijke theorieën bestudeerd die ingaan op segregatie, sociale cohesie en contact. Voorbeelden van auteurs zijn Bolt & Torrance (2005) en Elias & Scotson (1976).

Daarnaast heb ik literatuur over de wijk Lombok gelezen. Op basis van de literatuurstudie is het begrip 'sociale cohesie' gedefinieerd en zijn hypothesen geformuleerd.

Fase 2: Opstellen en uitzetten vragenlijsten

Het begrip sociale cohesie heb ik verder geoperationaliseerd tot een aantal concrete vragen. Als meetinstrument voor het beantwoorden van deze vragen, heb ik de gestructureerde vragenlijst ingezet. De vragenlijst bestaat uit drie delen:

1. Vragen over de woonduur;
2. Vragen over sociale cohesie;
3. Vragen over achtergrondkenmerken.

In hoofdstuk 2 ga ik verder in op de operationalisatie en de totstandkoming van de vragenlijst.

De vragenlijst is tussen mei 2009 en juli 2009 uitgezet in Lombok. Om het verschil in sociale contact en cohesie tussen homogene en heterogene straten te meten, zijn in Lombok drie straten geselecteerd met de volgende kenmerken:

1. Een straat met overwegend autochtone bewoners;
2. Een straat met overwegend allochtone bewoners;
3. Een 'gemengde' straat, dat wil zeggen een straat met autochtone bewoners, allochtone bewoners, studenten en hoogopgeleide starters ('yuppen').

De vragenlijsten zijn handmatig verspreid en weer opgehaald.

Fase 3: Analyse van de resultaten

De antwoorden zijn ingevoerd in SPSS en vervolgens geanalyseerd. Hiervoor zijn verschillende analysemethoden ingezet, zoals bivariate analyse en covariantie-analyse.

De resultaten van het onderzoek heb ik in hoofdstuk 5 van deze scriptie verwerkt. Op basis van de analyses heb ik enkele conclusies getrokken. Deze zijn terug te vinden in hoofdstuk 6.

1.5 Leeswijzer

In dit hoofdstuk zijn de aanleiding van het onderzoek, de doel- en vraagstelling, de relevantie van het onderzoek en de onderzoeksopzet aan bod gekomen. In hoofdstuk 2 ga ik in op de theoretische verkenning (de literatuurstudie en de hypothesen). De methodologische verantwoording komt in hoofdstuk 3 aan bod. In hoofdstuk 4 beschrijf ik de onderzoekslocatie: de

wijk Lombok. De resultaten van het onderzoek worden behandeld in hoofdstuk 5. De scriptie eindigt met de conclusies en de discussie.

2 THEORETISCHE VERKENNING

2.1 Inleiding

In deze scriptie wordt gekeken naar het verband tussen sociale cohesie en de mate van menging tussen blijvers en groepen nieuwkomers in een stadsbuurt, in het bijzonder in homogene en heterogene straten. Daarbij wordt gebruikt gemaakt van hypothesen die ontleend zijn aan een combinatie van sociaal-wetenschappelijke theorieën (zoals Bolt & Torrance, 2005 en Elias & Scotson; 1965) waarbij de nadruk ligt op het begrip sociale cohesie. In dit hoofdstuk komen deze theorieën aan bod. Allereerst zal ik ingaan op de sociale structuur van stadsbuurten, in het bijzonder de theorie van Elias & Scotson over gevestigden en buitenstaanders. In de paragrafen 2.3 en 2.4 werk ik het begrip sociale cohesie uit en zullen er diverse sociologische en sociaal-psychologische theorieën over sociale cohesie aan bod komen. Er wordt gekeken naar de betekenis van deze begrippen op buurtniveau. In de slotparagraaf heb ik drie hypothesen opgesteld die uit deze theorieën voortvloeien en als basis zijn gebruikt voor het onderzoek.

2.2 Gevestigden en buitenstaanders

In deze paragraaf wordt ingegaan op de sociale structuur van stadsbuurten en dan met name op de gevestigden en buitenstaanders figuratie-theorie van Elias en Scotson (1965). Het begrip sociale cohesie wordt geïntroduceerd.

Een bekende studie over de sociale structuur van stadsbuurten is die van Elias en Scotson uit 1965 getiteld: 'De gevestigden en buitenstaanders' (Nederlandse vertaling in 1976). Zij onderzochten de wijk Winston Parva, waar groepen die al generaties lang in de wijk wonen, geconfronteerd werden met een grote instroom van nieuwkomers. Elias en Scotson (1965) constateerden dat er een grote sociale afstand ontstond tussen de 'gevestigden' en de 'buitenstaanders' en dat de gevestigden er in slaagden de rijen gesloten te houden en de nieuwkomers door stigmatisering in een ondergeschikte positie te dwingen. De groep gevestigden kenmerkte zich, behalve door het feit dat zij al langer in de wijk woonden, door twee dingen: ten eerste beperkten zij hun sociale contacten voornamelijk tot de eigen groep en hielden zo de buitenstaanders buitengesloten. Ten tweede kenmerkte de groep gevestigden zich door een grotere 'sociale cohesie'. De leden identificeerden zich sterk met de groep, ontwikkelden positieve attitudes tegenover de eigen groep en negatieve tegenover andere groepen. Deze twee kenmerken staan niet los van elkaar: juist de grotere cohesie zorgde ervoor dat de leden van de gevestigde groep contact met buitenstaanders uit de weg gingen. Elias & Scotson (1976: 9) noemen dit ook wel de 'gevestigden en buitenstaanders figuratie' . In deze scriptie worden gevestigden aangeduid als 'autochtone blijvers'. De groep buitenstaanders bestaat uit twee groepen: 'autochtone nieuwkomers' en allochtonen.

Er zijn een aantal kritische kanttekeningen bij deze theorie geplaatst, zoals het statisch gebruik van de begrippen 'gevestigden' en 'buitenstaanders' (Hogenstijn e.a., 2008; May 2004). Volgens

Elias en Scotson is cohesie ontstaan door dagelijkse contacten in combinatie met een gemeenschappelijke identiteit. Maar in grotere settings is er vaak geen sprake van dagelijkse contact (May, 2004). Een tweede 'blinde vlek' is volgens May (2004) ruimte. Elias en Scotson hebben er geen aandacht voor dat de gevestigden en buitenstaanders in de wijk Winston Parva ruimtelijk gesegregeerd zijn. Hierdoor kan een gevestigden-buitenstaanders figuratie eenvoudig ontstaan.

Een van de kritiepunten van Hogenstijn e.a. (2008) is dat de focus op het ontstaan en versterken van de machtsongelijkheid tussen gevestigden en buitenstaanders het veranderlijke karakter van deze figuraties negeert en leidt tot statisch gebruik van de termen 'gevestigden' en 'buitenstaanders'. Daarnaast kan er op verschillende schaalniveaus gekeken worden. Tevens vinden hedendaags veel sociale interacties *buiten* de wijk plaats. Ook dit hebben Elias en Scotson genegeerd in hun studie.

2.3 Sociale cohesie

2.3.1 De klassieke theorieën

De definiëring van het begrip sociale cohesie begint bij de Duitse socioloog Tönnies (1855-1936) en de Franse socioloog Durkheim (1858-1917). Beide sociologen vroegen zich zo'n 100 jaar geleden af wat de samenleving nog bijeenhield in tijden van snelle en fundamentele sociale veranderingen (De Hart, 2002; Schuyt, 1997). Tönnies (1912) maakte onderscheid tussen 'Gemeinschaft' en Gesellschaft. Een Gemeinschaft is een samenleving gekenmerkt door de aanwezigheid van primaire contacten en verwantschap, sociale solidariteit die onder andere gebaseerd is op gedeelde gevoelens en ervaringen, een gemeenschappelijke identiteit, emotionele commitments en dichte sociale netwerken. Een Gesellschaft is een maatschappij, waarin onpersoonlijke en oppervlakkige contacten overheersen, alsmede normloosheid en sociale isolatie (Van Marissing e.a., 2004). Tönnies zag de sociale cohesie door de opkomst van een Gesellschaft verdwijnen. Durkheim (1893) was het in grote lijnen met Tönnies eens. Ook hij onderscheidt twee typen samenlevingen. In traditionele maatschappijen staat het groepsbelang boven het individueel belang. Dit noemt Durkheim mechanische solidariteit. In moderne samenlevingen hechten mensen meer waarde aan zelfstandigheid, autonomie en persoonlijke vrijheid. Durkheim noemt dit organisatorische solidariteit (De Hart, 2002:8). In tegenstelling tot Tönnies is Durkheim van mening dat sociale cohesie niet verdwijnt maar een andere vorm krijgt.

2.3.2 Sociale cohesie op buurniveau

Sociale cohesie is een meerdimensionaal begrip en verwijst naar de deelname aan maatschappelijke instituties, de sociale contacten die mensen onderling onderhouden, en hun oriëntatie op collectieve normen en waarden (De Hart, 2002:8; Schuyt, 1997). Tönnies en Durkheim analyseerden sociale cohesie vooral op systeemniveau. Zij keken naar de interne bindingskracht van een sociaal systeem (De Hart, 2002:9). Sociale cohesie kan echter op verschillende schaalniveaus gemeten worden. In deze scriptie wordt gekeken naar sociale cohesie op buurniveau. Volgens De Hart verwijst sociale cohesie op buurniveau naar "de mate waarin de bewoners gemeenschappelijke waarden delen, er sprake is van een zekere sociale

controle, van de aanwezigheid en interdependentie van sociale netwerken (informeel in de vorm van vriendschapsbanden, formeel in de zin van participatie in organisaties, verenigingen en buurtactiviteiten), van vertrouwen in andere bewoners en de bereidheid samen met hen te zoeken naar oplossingen voor collectieve problemen” (2002:12).

Bolt & Torrance (2005) maken onderscheid tussen drie componenten als het gaat om sociale cohesie op buurtniveau:

1. De normen- en waarden component: de mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de buurt;
2. De gedragscomponent: de mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie;
3. De belevingscomponent: de identificatie met de buurt.

In mijn scriptie ga ik uit van deze definitie van Bolt & Torrance. Hieronder volgt een nadere beschrijving van de drie componenten die ik gebruik voor de operationalisatie.

Ad 1. Gelijkgerichte opvattingen

Het eerste aspect van sociale cohesie op buurtniveau betreft gemeenschappelijke waarden en normen, oftewel gelijkgerichte opvattingen. Sociale cohesie in een buurt is volgens Bolt & Torrance (2005) veelal afhankelijk van gelijkgerichte opvattingen onder buurtbewoners over thema's zoals veiligheid en leefbaarheid. Dit gemeenschappelijke waarden- en normenpatroon staat momenteel onder druk door een hoge mutatiegraad in de wijk. In veel wijken in Nederland voltrekt zich een proces waarbij de 'oude' bewoners de wijk verlaten of overlijden en nieuwe groepen bewoners zich in de wijk vestigen. Bolt & Torrance verwijzen in dit verband naar de studie van Elias & Scotson uit 1965 waarin zij erop wezen dat er vaak spanningen optreden tussen de gevestigde bewoners en de nieuwe bewoners (de buitenstaanders): "Gevestigde groepen (...) neigen ertoe groepen van buitenstaanders niet alleen te ervaren als onzeglijke overtreders van wetten en normen, maar ook als niet bepaald schoon of netjes" (Elias & Scotson, 1965:19. In Van Marissing e.a., 2004:18).

Uit een studie van Gijsberts en Dagevos (2005) blijkt dat de geconstateerde sociale afstand tussen allochtonen en autochtonen veel te maken heeft met het gescheiden wonen van bevolkingsgroepen. In buurten waar veel andere minderheden wonen is de omgang van allochtonen met autochtonen het geringst. Voor autochtonen geldt hetzelfde. Zij komen – zo blijkt uit eerder onderzoek – vaker in contact met allochtonen wanneer zij in een gemengde wijk wonen. Indien er *gelegenheid* is tot wederzijds contact, zoals in gemengde buurten, komt dit ook eerder tot stand. Uit het onderzoek blijkt dat er wel een grens is aan de aanwezigheid van etnische minderheden in de buurt. Wanneer meer dan de helft van de bewoners niet-westers allochtoon is, nemen contacten van autochtonen met allochtonen over het algemeen juist af (Gijsberts en Dagevos, 2005). Uit nadere analyses blijkt dat ook een snelle instroom van niet-westerse allochtonen een negatieve invloed heeft op contact.

In Lombok heeft zich een dergelijk proces (snelle instroom van niet-westerse allochtonen) plaatsgevonden. Wanneer een buurt in korte tijd 'verkleurt', neemt volgens Gijsberts (2007) het contact van autochtonen met hun allochtone buurt- of stadsgenoten af. Dit heeft ermee te maken dat een te zichtbare aanwezigheid van minderheden in een buurt als bedreigend wordt ervaren door de autochtone bewoners van deze buurt. Als gevolg hiervan trekt men zich verder terug in eigen kring (Gijsberts, 2007: 40-41).

Ad 2. Sociale interactie

Sociale interactie (of sociale netwerken) vormt een tweede aspect van sociale cohesie op buurtniveau (Bolt & Torrance, 2005). Sociale samenhang ontstaat doordat mensen met elkaar omgaan. Desondanks menen Bolt & Torrance (2005) dat de buurt over het algemeen niet meer zo belangrijk is in het dagelijks leven van mensen, maar dat diezelfde bewoners tegelijkertijd wel bepaalde verwachtingen hebben van hun buren en de andere buurtbewoners. Uit diverse studies blijkt dat vooral voor armere huishoudens de buurt wel degelijk van belang is (zie bijvoorbeeld: Henning & Lieberg 1996; Ellen & Turner 1997; Guest & Wierzbicki 1999; Van Kempen 2003. In Van Marissing e.a., 2004:19). Lager opgeleiden en lagere inkomensgroepen hebben vaak meer contacten binnen de buurt dan degenen met een hogere opleiding en een hoger inkomen. Mensen met een laag inkomen zijn vaak aangewezen op de buurt, omdat zij de financiële mogelijkheden niet hebben om naar elders te reizen (Van Marissing e.a., 2004). De Bandoengstraat in de Utrechtse wijk Lombok is een straat waar veel sociale woningbouw is gevestigd. Verwacht wordt dat het overgrote deel een laag inkomen heeft. Volgens Bolt & Torrance is het dus goed mogelijk dat het sociale netwerk van deze mensen de straat zelf is. Volgens Bolt & Torrance kan een homogene samenstelling van een buurt (of in dit geval een straat) de onderlinge contacten bevorderen (2005).

Ad 3. Identificatie met de buurt

Het derde aspect van sociale cohesie op buurtniveau is identificatie met de buurt. Volgens Bolt & Torrance heeft dit component te maken met “een bepaald gevoel dat bij mensen opkomt wanneer men praat over de buurt en woonomgeving. Trots, imago en gevoelens van verbondenheid worden vaak geassocieerd met de omgeving waarin men woont” (2005:18). De buurt kan in dit licht gezien worden als een mogelijke identiteit. De bewoners die het sterkst gericht zijn op de eigen buurt, worden gekenmerkt door een lage opleiding, laag inkomen, hoge leeftijd of het hebben van jonge kinderen (Van Beckhoven & Van Kempen 2002. In: Van Marissing, 2004:20). Een sterke buurtbinding zal vaak samengaan met een sterke sociale cohesie volgens één van de andere dimensies. Desondanks kunnen deze drie componenten ook betrekkelijk los van elkaar staan. Het is bijvoorbeeld heel goed mogelijk dat mensen zich sterk identificeren met de buurt of de mensen in de buurt zonder veel contact met de buurtgenoten te hebben (Van der Horst e.a. 2001; Van Beckhoven & Van Kempen 2002. In: Van Marissing, 2004:20). Van der Land (2003), maakt een onderscheid tussen sociale binding, ruimtelijke binding en mentale binding (Van Marissing e.a., 2004:20). Bij het sociale aspect gaat het om sociale interacties en de manier waarop individuen die ervaren. Ruimtelijke binding staat voor identificatie die men heeft met de gebouwde omgeving. Betrokkenheid is het mentale aspect van bindingen en daarbij gaat het om het emotionele gevoel van verbondenheid van mensen of plekken. In de praktijk hangen deze aspecten van binding sterk met elkaar samen. Woonduur is bijvoorbeeld een belangrijke indicator voor elk van de drie aspecten van bindingen: er is sprake van een wederzijdse beïnvloeding tussen woonduur en buurtbinding. “Als mensen ergens lang wonen is hun betrokkenheid groter, maar andersom zullen mensen die zich bij hun buurt betrokken voelen ook niet zo snel vertrekken” (Buys e.a., 1997: p.27. In: Van Marissing, 2004:20).

2.3.3 Gevolgen van sociale cohesie

Een sterke binding binnen een bepaalde groep kan positief zijn vanuit het gezichtspunt van het individu, maar tegelijkertijd kan een dergelijke band ertoe leiden dat de banden met de rest van

de stedelijke samenleving worden verzwakt (Healey, 1997. In: Van Marissing, 2004:21). Door versterkte sociale cohesie binnen buurten kan er een situatie ontstaan dat individuen relevante contacten met anderen gaan missen, dat een buurt gaat bestaan uit groepen die niets met elkaar te maken hebben en ieder hun eigen leven leiden (geen gemeenschappelijke waarden en normen, geen onderlinge contacten) (Lewis, 1966. In: Van Marissing, 2004:21).

Volgens De Hart (2002) bevorderen duurzame, frequente en intensieve onderlinge relaties tussen de leden in hoge mate de interne cohesie van een groep, maar op de betrokkenheid bij andere groepen hebben deze een tegengesteld effect. Een sterke interne groepscohesie pleegt gepaard te gaan met afgrenzing tegenover buitenstaanders, uitsluiting van dezen en het denken in termen van 'ingroup' en 'outgroup'. In de volgende paragraaf gaan we in op de categorisatie van deze groepen.

2.4 Sociale categorisatie

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de termen ingroup en outgroup om te kijken naar de mate van cohesie binnen en buiten groepen. Allereerst zal gekeken worden naar de manier waarop mensen zichzelf in categorieën verdelen: de zelf-categorisatietheorie van Turner (1997). Dit is een meer algemeen sociaal-psychologisch perspectief op cohesie. De categorisatie is gestoeld op het *meta-contrast principe*: dit wil zeggen dat mensen elkaar indelen in groepen aan de hand van kenmerken of verschillen. Hoe groter het verschil tussen groepen en gelijkenis binnen de groepen, hoe sterker dit contrast is. Turner trekt hieruit de volgende conclusie: hoe groter de verschillen *tussen* groepen en de gelijkenissen *binnen* groepen, hoe groter de zelfcategorisatie. Hoe groter de groepscohesie, de binding binnen een groep, hoe meer iemand zich ziet als lid van deze groep en hoe groter dus de identificatie van het individu met de eigen groep. Turner ziet cohesie als een kenmerk van individuen, namelijk als de mate waarin men zich zichzelf – op grond van de meta-contrastprincipe - identificeert met een groep.

Volgens Tajfel (1978) delen mensen elkaar veelal ook in categorieën in, ook wel 'sociale categorisatie' genoemd. Volgens Tajfel (1978: 61) is sociale categorisatie 'the ordering of [the] social environment in terms of groupings of persons in a manner which makes sense to the individual'. Daarbij wordt gelet op de verschillen en overeenkomsten die men met elkaar heeft. Ziet men zichzelf eenmaal als lid van een groep, dan wordt deze groep de 'ingroup' genoemd. Het lidmaatschap van een groep verschaft het individu een deel van zijn identiteit en kan hem bovendien een gevoel van veiligheid, bescherming en het gevoel ergens toe te behoren geven (Tajfel, 1978). Kenmerken voor mensen binnen een ingroup is dat ze gedeelde ervaringen en normen hebben om te bepalen wat aanvaardbaar gedrag is en wat niet en dat ze elkaar te hulp komen wanneer er problemen zijn (Gudykunst, 1986). De mensen die niet deel uitmaken van deze groep vormen de 'outgroup'. Hier kan dan ook weer met de link met Elias en Scotson worden gemaakt: mensen die tot de ingroup behoren kunnen als 'gevestigden' beschouwd worden en de outgroup als 'buitenstaanders'.

Ook volgens Blokland-Peters (1998) delen mensen zichzelf en andere in groepen op basis van gedeelde of niet gedeelde eigenschappen. Een categoriale overeenkomst krijgt de betekenis van de collectiviteit 'wij' en een categoriaal verschil krijgt de betekenis van de collectiviteit 'zij'.

2.5 Hypothesen

In de inleiding werd aangegeven dat in veel (stedelijke) wijken een groep oorspronkelijke bewoners samenleeft met andere groepen bewoners die later in de wijk zijn komen wonen. Blijvers en groepen nieuwkomers zoals studenten, yuppen en allochtonen leven naast elkaar. Op grond van de bevindingen van Elias en Scotson (1976) is te verwachten dat de groep blijvers zich afsluit van nieuwkomers en zich kenmerkt door een grotere sociale cohesie (Elias & Scotson, 1976:9). Aangezien er in de buurt ruimtelijke concentraties van blijvers zijn in bepaalde straten, ligt het voor de hand de bewoners van een homogene straat te beschouwen als een groep. De straat is de 'ingroup'. Gezien de homogeniteit van de groep is volgens de zelfcategorisatie-theorie te verwachten dat door het principe van meta-contrast de leden van de groep (de bewoners van de straat) zichzelf zullen categoriseren als leden van die groep. Als een homogene straat wordt vergeleken met een heterogene straat is te verwachten dat de sociale cohesie in de homogene straat groter zal zijn.

Deze overwegingen leiden tot de volgende vraagstelling:

Is er verschil in de mate van sociale cohesie in een homogene straat en sociale cohesie in een heterogene straat in een multiculturele stadsbuurt?

Op basis van de bevindingen van Bolt & Torrance (2005) kan een homogene samenstelling van een straat de onderlinge contacten bevorderen. Een heterogene straat waar zowel oorspronkelijke bewoners als yuppen, studenten en allochtonen wonen, zal minder cohesief zijn. Bewoners hebben daarnaast meer contact met buurtgenoten dan bewoners uit een heterogene straat. En in termen van het 'wij-zij denken' sluiten blijvers zich af en hebben een negatievere houding jegens andere groepen bewoners. Een sterke interne groepscohesie onder blijvers gaat volgens De Hart (2002) gepaard met afgrenzing tegenover nieuwkomers (autochtone nieuwkomers en allochtonen).

Samenvattend worden de volgende drie hypothesen gesteld:

1. de cohesie in een homogene straat is groter dan in een heterogene straat;
2. de bewoners van een homogene straat hebben relatief meer contact met mensen uit hun straat dan bewoners van een heterogene straat;
3. de bewoners van een homogene straat hebben een negatievere houding jegens nieuwkomers dan bewoners van een heterogene straat.

3 METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

3.1 Inleiding

Het vorige hoofdstuk eindigde met hypothesen die ik op basis van sociaal-wetenschappelijke theorieën heb opgesteld. Een volgende stap is het toetsen van de hypothesen. In dit hoofdstuk wordt de opzet en uitvoering van het onderzoek behandeld. Paragraaf 3.2 beschrijft de onderzoeksgroep. In paragraaf 3.3 komt de dataverzameling aan bod. Om welke redenen heb ik voor de vragenlijst gekozen? En hoe is de vragenlijst samengesteld en uitgezet? Mijn ervaringen bij de dataverzameling beschrijf ik in paragraaf 3.5. Vervolgens worden in paragraaf 3.6 de verwerking en preparatie van de gegevens beschreven. De analyse van de data beschrijf ik in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk.

3.2 Onderzoeksgroep

3.2.1 Selectie straten en uitzetten enquête

Om het verschil in sociale contact en cohesie tussen homogene en heterogene straten te meten, zijn in Lombok drie straten geselecteerd met de volgende kenmerken:

- een straat met overwegend autochtone bewoners,
- een straat met overwegend allochtone bewoners,
- een 'gemengde' straat, dat wil zeggen een straat met autochtone bewoners, allochtone bewoners, studenten en hoogopgeleide starters ('yuppen').

De selectie van de straten gebeurde op basis van aanwijzingen van in de wijk woonachtige informanten, zoals twee makelaars, die al dan niet 'op het oog' heterogene (gemengde) en homogene (niet-gemengde) straten onderscheidden.

De volgende straten in Lombok zijn geselecteerd:

1. De Bandoengstraat, bestaande uit 53 huishoudens. De Bandoengstraat is een straat met overwegend autochtone bewoners.
2. De Ceramstraat e.o., bestaande uit 49 huishoudens¹. De Ceramstraat is een straat met overwegend allochtone bewoners.
3. De Sumatrastraat, bestaande uit 68 huishoudens. De Sumatrastraat is een gemengde straat.

De populatie bestaat uit alle 170 huishoudens uit de drie straten. Onder de populatie is de vragenlijst verspreid door deze persoonlijk aan de deur te overhandigen, en deze op een later - met de respondent afgesproken - tijdstip weer op te halen. Door deze persoonlijke aanpak werd verwacht een hogere respons te bereiken. Een andere manier om de respons te verhogen is het

¹ Omdat de Ceramstraat een kleine straat is, zijn ook die woningen meegenomen die zich in een van de zijstraten bevinden maar wel aan de zijkant op de Ceramstraat uitkomen.

verloten van twee cadeaubonnen ter waarde van veertig euro en van 25 euro onder de deelnemende huishoudens.

3.2.2 Respons

In totaal is door tachtig van de 170 huishoudens een vragenlijst ingevuld. Daarmee komt de totale respons op 47 procent. In tabel 3.1 staat de respons per straat. De non-respons heeft drie oorzaken: mensen waren niet thuis, mensen wilden niet meewerken, of mensen gaven aan geen Nederlands te konden spreken.

Tabel 3.1 Respons op vragenlijst per straat

	Bandoengstraat (homogeen autochtoon)		Ceramstraat (homogeen allochtoon)		Sumatrastraat (heterogeen)	
	Abs	%	Abs	%	Abs	%
Respons	28	53	21	43	31	46
Non respons – niet thuis	16	30	18	37	26	38
Non respons – wilt niet meewerken	8	15	8	16	6	9
Non respons – spreekt geen NE	1	2	2	4	5	7
Aantal huishoudens	53	100	49	100	68	100

3.3 Dataverzameling

3.3.1 Bepalen van onderzoeksinstrument

Voor de onderzoeksgroep heb ik data verzameld door gestructureerde vragenlijsten die schriftelijk zijn afgenomen. Aan het schriftelijk afnemen van vragen zijn zowel voor- als nadelen verbonden. De nadelen van het schriftelijk afnemen van vragenlijsten is ten eerste dat een schriftelijke vragenlijst veel voorbereiding kost, ten tweede dat deze ongeschikt is voor open en ingewikkelde vragen en ten derde dat in een schriftelijke vragenlijst niet teveel vragen kunnen worden gesteld. Voordelen echter zijn dat het schriftelijk afnemen van vragenlijsten makkelijk te organiseren is en anoniem is. Door de anonimiteit is de schriftelijke vragenlijst ook minder gevoelig voor sociale wenselijkheid (Baarda & De Goede, 2001).

Om de nadelen te verminderen heb ik ten eerste bij het verstrekken van de vragenlijst aan de respondent gevraagd of zij hulp nodig hadden bij het invullen. In totaal zijn zes respondenten, die niet goed Nederlands konden lezen of schrijven, geholpen met het invullen van de vragenlijst. Ten tweede heb ik bij het ophalen van de vragenlijst aan de respondenten gevraagd of zij alle vragen goed hebben kunnen beantwoorden. Indien dit niet het geval was, is de respondent alsnog geholpen met het invullen van de vragenlijst.

De vragenlijst is getest onder twee personen (beiden van autochtone afkomst, werkend en MBO-geschoold). Naar aanleiding van deze test bleek de gemiddelde duur van het invullen van de vragenlijst ongeveer een half uur te bedragen en de vragen begrijpelijk te zijn. De uiteindelijke vragenlijst is opgenomen in bijlage 1.

3.3.2 Inhoud van de vragenlijst

Deel 1 - Woonduur

De eerste vier vragen van de vragenlijst betreffen vragen over de woning van de respondent:

- Sinds welk jaar woont u in uw huidige woning?
- Waar woonde u voordat u in deze woning kwam wonen?
- Indien in Lombok, sinds welk jaar woont u in Lombok?
- Woont u in een huurhuis of koopwoning?

Door deze vragen kan ten eerste berekend worden hoe lang de respondenten woonachtig zijn in de straat en in Lombok en kan ten tweede gekeken worden in wat voor type huis de respondenten wonen.

Deel 2 - Sociale cohesie en contact

Om sociale cohesie en contact zoals geformuleerd door Bolt & Torrance (2005) te meten, heb ik vragen geformuleerd die betrekking hebben op de normen- en waardencomponent, de sociale interactie en tot slot de identificatie met de buurt.

Sociale interactie

De sociale interactie is op verschillende manieren in kaart gebracht. Ten eerste is gekeken in hoeverre de respondenten persoonlijke contacten hebben binnen en buiten de straat of buurt met:

- Familieleden
- Mensen van werk of school
- Mensen in parken, op straat, in winkels of in andere openbare ruimten
- Mensen in clubs of verenigingen
- Andere vrienden en kennissen

Per groep is gevraagd naar het aantal mensen waarmee persoonlijk contact is en vervolgens waar deze mensen wonen: in de eigen straat, elders in Lombok, elders in Nederland of in het buitenland. Deze laatste vraag is uitgesplitst naar wel of niet uit het land van herkomst.

Een andere parameter voor sociale interactie is het hebben van contact met burens. Aan de respondenten zijn de volgende positieve dan wel negatieve stellingen voorgelegd over contact met bewoners uit de straat²:

- 'We maken regelmatig een praatje'
- 'We gaan vaak bij elkaar op de koffie'
- 'Ik erger mij regelmatig aan sommige bewoners in de straat'
- 'We lenen vaak wat van elkaar'
- 'We maken wel eens ruzie'
- 'We helpen elkaar altijd met klusjes'
- 'Af en toe ervaar ik overlast van bewoners in de straat'

Op een vijfpuntsschaal - variërend van helemaal niet mee eens tot helemaal mee eens - konden de respondenten aangeven in hoeverre ze het met deze stellingen eens waren.

De normen- en waardencomponent

² Een deel van deze stellingen is gebaseerd op de vragenlijst van Van Marissing (2008).

Voor de normen- en waardencomponent zijn vragen gesteld over de omgang met buren en buurtgenoten en over opvattingen die al of niet gedeeld worden door bewoners. Allereerst zijn de respondenten de volgende stellingen voorgelegd waarbij zij wederom op een vijfpuntsschaal konden aangeven in hoeverre zij het hier mee eens waren:

- 'De mensen die in deze straat wonen hebben ongeveer dezelfde leeftijd, interesses, achtergrond en dergelijk als ik'
- 'Mensen in deze straat hebben uiteenlopende waarden en normen'
- 'Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvatting over opvoeden'
- 'Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvattingen over studenten'
- 'Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvattingen over allochtonen'
- 'Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvattingen over yuppen'

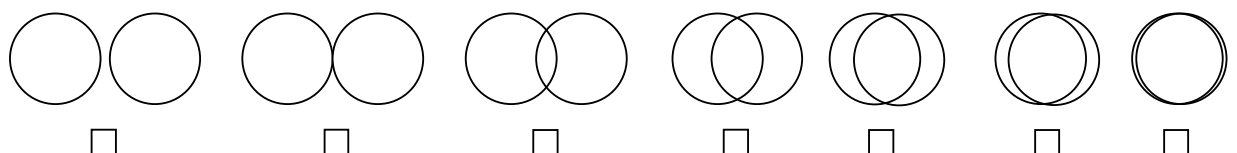
De betekenis van het woord 'yuppen' is toegelicht in de vragenlijst.

Ook voor de wijk Lombok zijn stellingen voorgelegd om te kijken in hoeverre opvattingen al of niet gedeeld worden over allochtonen, studenten en yuppen.

- 'In Lombok wonen te veel allochtonen'
- 'In Lombok wonen te veel studenten'
- 'In Lombok wonen te veel 'yuppen'
- 'Mensen in Lombok hebben uiteenlopende waarden en normen'
- 'De studenten die in Lombok wonen, gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om'
- 'De yuppen die in Lombok wonen, gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om'
- 'De allochtonen die in Lombok wonen, gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om'
- 'De onrust en problemen zijn Lombok is toegenomen door de allochtonen die in Lombok wonen'
- 'De onrust en problemen zijn Lombok is toegenomen door de studenten die in Lombok wonen'
- 'De huizen zijn te duur geworden door de yuppen die in Lombok wonen'
- 'Lombok is een leuke wijk doordat er allochtonen wonen'
- 'Lombok is een leuke wijk doordat er studenten wonen'
- 'Lombok is een leuke wijk doordat er yuppen wonen'

Tot slot is aan de respondenten gevraagd om op grafische wijze in kaart te brengen hoe zij hun eigen relatie zien met autochtonen, (andere) allochtonen, studenten en yuppen. Per groep konden respondenten aangeven of zij hun eigen relatie met die groep zagen als twee volstrekt gescheiden cirkels, als twee volledig overlappende cirkels of als iets daartussen in³.

Figuur 3.1 Fragment uit de vragenlijst (cirkelscore)

³ De cirkelscores zijn gemeten op een 7-puntsschaal, die later is teruggebracht tot een 5-puntsschaal. De twee categorieën aan beide uitersten van de 7-puntsschaal zijn daarbij samengevoegd.

De belevingcomponent

Identificatie met de buurt hangt sterk samen met buurtbinding. Onder buurtbinding wordt verstaan: de mate waarin bewoners zich met hun buurt verbonden voelen. Contact met andere buurtbewoners is daarbij geen voorwaarde (Van Marissing, 2008:144): het gaat om het gevoel van deelname aan de *imagined community* (Anderson 1986, in Blokland-Potters, 1998). De volgende aspecten worden onderscheiden: betrokkenheid bij de buurt; dissociatie van de buurt; gevoelens van sociale isolatie. Met betrekking tot deze aspecten zijn de bewoners verschillende stellingen voorgelegd⁴:

- 'Dit is een gezellig straat met veel saamhorigheid'
- 'De mensen in deze straat kennen elkaar nauwelijks'
- 'De mensen gaan in deze straat op een prettige manier met elkaar om'
- 'Ik heb geen idee wie er wel of niet in deze straat woont'
- 'Bewoners in deze straat werken samen om de buurt te verbeteren'
- 'In deze straat hebben bewoners een zeker angst voor elkaar'
- 'Ik woon graag in deze straat'
- 'Ik voel me veilig in deze straat'
- 'Ik zou deze straat missen als ik zou verhuizen'
- 'Voor mijn sociale contacten heb ik de straat niet nodig'
- 'Ik voel me betrokken bij mijn straat'
- 'Ik ben niet aan deze straat gehecht'
- 'Ik zou hier met plezier vertrekken/verhuizen'

Ook bij deze stellingen konden respondenten op een vijfpuntsschaal - variërend van helemaal niet mee eens tot helemaal mee eens - aangeven in hoeverre ze het met deze stellingen eens waren.

Deel 3 – Achtergrondkenmerken

Om vergelijkingen te kunnen maken is in het laatste deel van de vragenlijst gevraagd naar enkele achtergrondkenmerken van de respondent⁴:

- Geslacht
- Samenstelling huishouden (alleenwonend, samenwonend, thuiswonende kinderen)
- Geboortjaar
- Hoogst voltooide opleiding
- Leefsituatie (werkend, studierend, gepensioneerd, et cetera)
- Bevolkingsgroep waartoe de respondent zichzelf rekent
- Geboorteland respondent, moeder respondent en vader respondent
- Inkomen (gemiddeld, onder gemiddeld of boven gemiddeld)

3.4 Ervaringen bij de dataverzameling

De vragenlijsten zijn op verschillende momenten in het weekend en doordeweeks in de avonduren uitgezet en weer opgehaald. De totale periode van dataverzameling was ongeveer een maand. De vragenlijst is met een medestudent verspreid. Een deel van de vragenlijst is namelijk gebruikt voor haar onderzoek over intercultureel contact in een stadsbuurt.

⁴ Een deel van deze stellingen is gebaseerd op de vragenlijst van Van Marissing (2008).

Op het oog waren het vooral autochtone hoogopgeleide jonge mensen die bereid waren om mee te werken aan het onderzoek. In de Sumatrastraat wilden of konden vooral allochtonen niet meewerken. In de Bandoengstraat wilden of konden vooral oudere bewoners niet meewerken. Hierdoor zullen de resultaten enigszins vertekend zijn.

3.5 Verwerking en preparatie van de gegevens

3.5.1 Samenstelling van de schalen

Op basis van de resultaten zijn verschillende schalen samengesteld die de drie componenten van sociale cohesie (gedragscomponent, normen- en waardencomponent, belevingscomponent) meten.

Gedragscomponent

De gedragscomponent wordt gemeten door twee schalen: 'intensief contact' en 'aantal contacten in de buurt'.

De schaal intensief contact is samengesteld door middel van factoranalyse (zie bijlage 2). Deze schaal is gebaseerd op tien van de veertien vragen die intensief contact met burens meten (zoals een praatje maken en op de koffie gaan). De overige vier vragen bleken niet van toepassing te zijn waardoor de schaal minder betrouwbaar werd. De betrouwbaarheid van de uiteindelijke schaal is 0,89 (Cronbach's α).

De tweede schaal die de gedragscomponent meet is het aantal contacten in de buurt. Hiervoor heb ik de volgende contacten in de eigen straat en in de buurt bij elkaar opgeteld: familieleden uit de buurt; collega's of studiegenoten uit de buurt; buurtgenoten die worden ontmoet in de publieke ruimte; bekenden van hobby's uit de buurt; en vrienden uit de buurt.

Ik heb tevens geprobeerd om met factoranalyse een schaal 'negatief indirect contact' op te stellen met de vier vragen die negatief contact meten (zie bijlage 2). Vanwege de lage betrouwbaarheid van deze schaal (Cronbach's α van 0,41) heb ik deze schaal niet meegenomen in de analyse.

Normen- en waardencomponent

Vervolgens is gekeken welke elementen het meest bepalend zijn voor de normen- en waardencomponent. Met behulp van factoranalyse heb ik drie schalen samengesteld: 'gelijkgerichte opvattingen', 'positieve houding ten opzichte van diversiteit in de buurt' en 'negatieve houding ten opzichte van diversiteit in de buurt' (zie bijlage 2).

De schaal gelijkgerichte opvattingen bestaat uit vijf van de zes vragen uit de vragenlijst die over opvattingen gingen (normen en waarden, opvattingen over opvoeden, studenten, allochtonen en yuppen). De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,70 (Cronbach's α).

De schaal positieve houding diversiteit is gebaseerd op vijf van de zes vragen over positieve opvattingen over diversiteit in de buurt ('Lombok is een leuke wijk door de diversiteit'). De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,77 (Cronbach's α).

De derde schaal is negatieve houding diversiteit. Deze schaal bestaat uit alle zeven vragen die een negatieve houding ten opzichte van diversiteit in de buurt meten. De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,59 (Cronbach's α).

Om normen en waarden te meten is tenslotte gekeken naar de groepsidentificatie. Hiervoor zijn de gemiddelden berekend van de cirkelscores die meten in hoeverre mensen zich verbonden voelen met allochtonen, autochtonen, yuppen en studenten.

Belevingscomponent

De belevingscomponent wordt ten eerste gemeten door de schaal identificatie met de straat die is samengesteld door middel van factoranalyse (zie bijlage 2). Deze schaal is gebaseerd op zes van de zeven vragen die identificatie met de straat meten (zoals graag wonen in de straat, trots zijn op de straat). De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,57 (Cronbach's α).

De tweede schaal die de belevingscomponent meet is saamhorigheid (elkaar kennen, weten wie er in de straat woont, samenwerken) en is wederom door factoranalyse samengesteld (zie bijlage 2). Uiteindelijk zijn vijf van de zes vragen die de saamhorigheid in de straat meten, meegenomen in de schaal. De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,73 (Cronbach's α).

3.5.2 Verschillen per type bewoner

In het onderzoek wil ik niet alleen kijken naar verschillen in sociale cohesie tussen straten, maar ook tussen groepen 'gevestigden' en 'buitenstaanders' (zie de theorie van Elias & Scotson in hoofdstuk 2). Om deze reden maak ik onderscheid tussen verschillende 'typen' bewoners, en wel tussen autochtone nieuwkomers, autochtone blijvers en allochtonen.

Een respondent is een 'blijver' wanneer hij of zij 10 jaar of langer in de straat woont.

De verdeling van de typen bewoners in de onderzochte straten is als volgt (zie tabel 3.2):

Tabel 3.2 verdeling typen bewoners

Type bewoners	abs	%
Autochtone nieuwkomers	35	44,3
Autochtone blijvers	16	20,3
Allochtonen	28	35,4
Totaal	79	100

Anderiessen en Reijndorp (1990) treffen in hun onderzoek naar het samenleven in de Indische Buurt (Amsterdam) een 'wij-zij' perspectief aan bij blijvers. Hierdoor missen zij binding aan de buurt. De blijvers richtten zich vooral op hun eigen wijk, maar aan de andere kant voelen zij zich vervreemd van de wijk omdat het hun wereld niet meer is door de nieuwe stedelingen en de allochtonen (Anderiessen en Reijndorp, 1990).

In hoofdstuk 5 komen de resultaten van het onderzoek aan bod. In het volgende hoofdstuk zal ik een beschrijving geven van de onderzoekslocatie: de Utrechtse wijk Lombok.

4 DE WIJK LOMBOK

4.1 Inleiding

In het eerste hoofdstuk heb ik reeds de opkomst van de multiculturele buurt beschreven. In dit hoofdstuk zal een beschrijving worden gegeven over de ontwikkeling van Lombok tot een multiculturele buurt. Als uitgangspunt neem ik de studie van Dibbits & Meder (1999) die voor het Meertensinstituut onderzoek hebben gedaan in de wijk Lombok.

4.2 Van achterstandswijk tot hippe wijk

In de jaren 1960 vestigden de eerste gastarbeiders zich in de wijk Lombok. In de eerste jaren vooral Italianen, Spanjaarden en Grieken en halverwege de jaren 1960 ook Turken en Marokkanen. Toen aan het begin van de jaren 1970 de gezinshereniging op gang kwam, nam de vraag naar geschikte woonruimte toe. Als gevolg van recessie in de jaren 1970 nam werkloosheid en verkrotting in de wijk toe. In de jaren tachtig kreeg de wijk een slechte naam en verzwegen de bewoners liever dat men in Lombok woonde. De wijk werd geassocieerd met buitenlanders en verwaarlozing en werd ook afgeschilderd als een 'kasbah' (Dibbits en Meder, 1999).

In de voormalige arbeiderswijk kende de sociabiliteit aanvankelijk een sterk publiek karakter, maar het sociale buurtleven trok zich in de jaren vijftig en zestig veelal terug in het privé-domein. De irritatie nam toe ten aanzien van het straatleven van allochtone nieuwkomers in de wijk, met name doordat het aantal allochtone nieuwkomers groter werd. De verschillen tussen 'wij' en 'zij' werden steeds meer uitvergroot. Pogingen van de gemeente om meer te integreren mislukte veelal, maar de vorming van samenwerkingsverbanden vanuit de etnische groepen werkte wel. In de jaren 1990 werd Lombok steeds aantrekkelijker voor de middenklasse.

4.3 De onderzochte straten

De achterblijvers uit de oude arbeiderswijk wonen veelal geclusterd bij elkaar. Zo is een van de straten met relatief weinig allochtonen en veel gevestigden binnen Lombok de Bandoengstraat. Een ogenschijnlijk hechte buurt. Vanaf 1991 kent de Bandoengstraat haar eigen straatvereniging met in de winter een sinterklaasfeest en in de zomer een drie dagen durend straatfeest, waarvoor een gedeelte van de straat wordt afgesloten. Dibbits & Meder (1999) omschrijven dit zomerfeest als volgt: "Het afgesloten deel van de straat krijgt dan iets van een camping: mensen wonen tijdelijk meer buitenshuis dan binnenshuis en er wordt op straat gebarbecued. Jaarlijks worden ballonnen opgelaten, wordt er voor de kinderen een playbackshow georganiseerd en is er een optocht van een boerenkapel die de halve wijk doortrekt (...) Kijkt men echter naar de bewoners van de Bandoengstraat, dan blijkt dit uitgerekend de straat te zijn waar de minste 'buitenlanders' wonen" (Dibbits & Meder, 1999:50).

In dit onderzoek wordt de Bandoengstraat vergeleken met twee andere straten: de Ceramstraat en de Sumatrastraat. De Ceramstraat is een ogenschijnlijke allochtone homogene straat en de Sumatrastraat is op het oog een heterogene straat waar naast de traditionele bewoners vooral allochtonen, studenten en yuppen wonen.

Verandering bewonerssamenstelling

Dibbits en Meder (1999) concluderen uit hun studie dat er sprake is van een eenrichtingsverkeer van de niet-dominante allochtone culturen naar de dominante autochtone cultuur. Conflicten in de wijk blijven momenteel uit doordat de mensen die zich het meest ergeren, verhuizen, en hun plaats wordt ingenomen door mensen die het kleurrijke karakter van de wijk wel positief ervaren. Dit zijn veelal studenten en migranten. De lokale overheid ondersteunt het proces met onder meer stadsvernieuwing en welzijnswerk. De wijk wordt door haar ook heel nadrukkelijk van een positief 'multicultureel' imago voorzien. Wel doet een proces van esthetisering zijn intrede volgens Dibbits en Meder (1999): "in de beeldvorming van Lombok als het sociaal-wenselijke en politiek correcte ideaaltipe van de multiculturele samenleving begint de wijk meer en meer omgeven te worden met Lombokproducten en dito *happenings*. Het enige gevaar is nu dat er een proces van *gentrification* plaatsvindt: de wijk dreigt onbetaalbaar te worden voor allochtonen, die dan plaatsmaken voor Nederlandse tweeverdieners" .

De studie van Dibbits en Meder is 10 jaar oud. Het gentrificationproces waar zij voor waarschuwden heeft deels plaatsgevonden. De verwachting is dan ook dat de bewonerssamenstelling van de Bandoengstraat de afgelopen tien jaar is veranderd. Een deel van de 'oorspronkelijke' bewoners van de Bandoengstraat zal hebben plaatsgemaakt voor starters in de twintig en dertig.

De Bandoengstraat bevindt zich in de buurt 'Lombok-West'. In tabel 4.1 staat de herkomst van de bewoners. Er kan geconstateerd worden dat het percentage autochtonen toeneemt en het percentage niet-westerse allochtonen – met name die van Turkse afkomst – afneemt. Daarnaast neemt het aantal koopwoningen toe.

Tabel 4.1 Achtergrondkenmerken bewoners Lombok-West in 2000, 2004 en 2009 (peildatum: 1 januari)

	2000 %	2004 %	2009 %
Herkomst			
Autochtonen	65,0	65,0	67,3
Marokkanen	8,7	8,7	7,7
Turken	10,4	10,4	7,0
Surinamers/Antillianen	2,5	2,5	2,5
Overige niet-westerse all.	2,9	2,9	4,2
Westerse allochtonen	10,5	10,5	11,2
Leefsituatie			
Bijstandsafhankelijk ¹	-	4,8	2,8
Werkzoekenden	5,9	7,0	4,0
Woning			
Koop	51,9	56,9	58,2
Huur particulier	18,6	15,3	13,1
Huur sociaal	29,5	27,8	28,6

Bron: WistUdata/Bestuursinformatie, gemeente Utrecht (GBA)

¹ Van 2000 zijn er geen gegevens bekend

Dat er minder allochtonen in Lombok wonen dan voorheen, wordt nog duidelijker als we kijken naar de andere buurt in Lombok: Lombok-Oost (zie tabel 4.2). De Ceramstraat en de Sumatrastraat bevinden zich in deze buurt. Zowel de Marokkanen als de Turken zijn in aantal verminderd.

Tabel 4.2 Achtergrondkenmerken bewoners Lombok-Oost in 2000, 2004 en 2009 (peildatum: 1 januari)

	2000	2004	2009
	%	%	%
Herkomst			
Autochtonen	46,1	49,4	55,2
Marokkanen	18,5	17,0	14,8
Turken	16,7	16,0	12,6
Surinamers/Antillianen	3,7	3,2	2,9
Overige niet-westerse all.	4,5	4,3	3,4
Westerse allochtonen	10,5	10,2	11,0
Leefsituatie			
Werkzoekenden	8,3	8,6	3,3
Bijstandsafhankelijk*		6,4	4,5
Woning			
Koop	38,7	41,1	45,9
Huur particulier	18,5	15,0	17,4
Huur sociaal	42,8	44,0	36,7

Bron: WistUdata/Bestuursinformatie, gemeente Utrecht (GBA)

Ook in Lombok-Oost is het aantal koopwoningen gestegen. Het percentage werkzoekenden is daarnaast sterk gedaald. Dit wijst erop dat er een nieuwe groep bewoners is komen wonen. Dat deze groep waarschijnlijk voornamelijk uit yuppen bestaat is te zien aan de explosieve stijging van de huizenprijzen tussen 2000 en 2006 (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Waarde van de huizen in Lombok (2000-2008)

	2000	2002	2004	2006	2008
Lombok-West					
Mediane verkoopprijs verkochte woningen	136.588	150.000	171.500	206.928	-
Gemiddelde wozw waarde per woning	-	102.454	101.932	150.124	204.100
Lombok-Oost					
Mediane verkoopprijs verkochte woningen	141.693	139.500	157.750	197.500	-
Gemiddelde wozw waarde per woning	-	100.192	100.181	146.232	189.143

Bron: WistUdata/Bestuursinformatie, gemeente Utrecht

Deze gegevens bevestigen het beeld dat er in Lombok een proces van gentrification plaatsvindt. Allochtonen trekken weg en maken plaats voor hoogopgeleide starters die huizen in de wijk kopen. De blijvers, de traditionele bewoners, hebben dus te maken met een derde nieuwe groep: de nieuwkomers die naast studenten nu ook uit yuppen bestaat.

5 DE RESULTATEN

5.1 Inleiding

Ik heb ik het vorige hoofdstuk een beeld geschetst van de wijk Lombok en de drie straten waar het onderzoek is verricht. In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek besproken. In paragraaf 5.2 komen de achtergrondkenmerken van de respondenten aan bod. In paragraaf 5.3 ga ik in op de uitkomsten van het onderzoek per straat en per type bewoner. Eventuele causale verbanden worden besproken in paragraaf 5.4.

5.2 Achtergrondkenmerken

In deze paragraaf geef ik een beschrijving van de respondenten die de vragenlijsten hebben ingevuld. Niet alleen de totaalcijfers maar ook de achtergrondkenmerken per straat worden gepresenteerd.

Algemeen

Van alle respondenten is ongeveer 35 procent van allochtone herkomst en 65 procent van autochtone afkomst. Een derde van de respondenten is hoogopgeleid en bijna een kwart is niet of laag opgeleid. Twee derde heeft betaald werk en twaalf procent studeert nog. Bijna de helft van de respondenten heeft een gemiddeld inkomen. Deze en overige achtergrondkenmerken van de respondenten zijn te vinden in tabel 5.1.

Bewoners van de Bandoengstraat

In de Bandoengstraat is bijna 90 procent van de respondenten van autochtone herkomst. We kunnen spreken van een etnisch homogene straat.

Bijna de helft van de respondenten is hoogopgeleid (HBO of WO). Ook deze straat is kennelijk populair geworden onder hoogopgeleide mensen. Hier staat tegenover dat veertig procent van de respondenten uit deze straat echter niet of lager opgeleid is. Daarnaast geeft een kwart van de respondenten aan een inkomen onder het gemiddelde te hebben. Het aantal yuppen zal in deze straat om deze redenen beperkt zijn. Ook zijn er slechts twee studenten onder de respondenten.

Bewoners van de Sumatrastraat

In de Sumatrastraat is een derde van de respondenten van allochtone herkomst. Daarmee is de Sumatrastraat een weinig *etnisch* heterogene straat. In hoofdstuk 3 heb ik reeds opgemerkt dat in deze straat vooral hoogopgeleide autochtonen de vragenlijst wilden invullen, terwijl er op het oog ook veel allochtonen in deze straat wonen. De allochtone populatie in de Sumatrastraat is dus in dit onderzoek ondervertegenwoordigd.

Het beeld dat er veel yuppen en studenten wonen in de straat blijft overeind staan. Maar liefst 58 procent van de respondenten uit Sumatrastraat is hoogopgeleid en 35 procent geeft aan een bovengemiddeld inkomen te hebben. Bovendien studeert 17 procent van de respondenten nog.

De Sumatrastraat kan dus wel getypeerd worden als een heterogene straat waar zowel allochtonen, yuppen als studenten wonen.

Bewoners van de Ceramstraat

In de Ceramstraat is 75 procent van de respondenten van allochtone herkomst. De meeste allochtone respondenten zijn van Turkse of Marokkaanse afkomst (zie bijlage 3). Deze bevinding ondersteunt de veronderstelling dat de Ceramstraat een vrij etnisch homogene straat is. De helft van de respondenten is daarnaast niet of laag opgeleid. Opvallend is dat in deze straat slechts een kwart van de respondenten betaald werk heeft. In de Sumatrastraat en in de Bandoengstraat is dat respectievelijk tachtig en zeventig procent. Desondanks zegt vijftig procent van de respondenten uit de Ceramstraat een gemiddeld inkomen te hebben.

Tabel 5.1 Overzicht respondenten naar achtergrondkenmerken per straat

	Totaal		Bandoengstr		Ceramstr		Sumatrastr	
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%
Herkomst*								
Autochtoon	51	64,6	25	89,3	5	25,0	21	67,7
Allochtoon	28	35,4	3	10,7	15	75,0	10	32,3
Totaal	79	100	28	100	20	100	31	100
Sekse								
Man	43	53,8	14	50,0	9	42,9	20	64,5
Vrouw	37	46,2	14	50,0	12	57,1	11	35,5
Totaal	80	100	28	100	21	100	31	100
Leeftijdscategorie*								
< 26 jaar	9	12,0	0	-	2	11,1	7	23,3
26 – 65 jaar	60	80,0	23	85,2	14	77,8	23	76,7
> 65 jaar	6	8,0	4	14,8	2	11,1	0	-
Totaal	75	100	27	100	18	100	30	100
Opleiding*								
Niet opgeleid	14	18,2	6	22,2	7	36,8	1	3,2
Laag opgeleid	9	11,7	5	18,5	3	15,8	1	3,2
Middelbaar opgeleid	21	27,3	3	11,1	7	36,9	11	35,5
Hoger opgeleid	33	42,9	13	48,2	2	10,5	18	58,1
Totaal	77	100	27	100	19	100	31	100
Leefsituatie*								
Betaald werk	48	63,2	19	70,4	5	26,3	24	80,0
Onbetaald (huishoudelijk) werk	4	5,3	0	-	3	15,8	1	3,3
Studeren/schoolgaand	9	11,8	2	7,4	2	10,4	5	16,7
Werkloos/werkzoekend	2	2,6	0	-	2	10,4	0	-
Arbeidsongeschikt/ gepensioneerd	13	17,1	6	22,2	13	17,1	0	-
Totaal	76	100	27	100	19	100	30	100
Inkomen								
Gemiddeld	33	44,0	12	46,2	9	50,0	12	38,7
Onder gemiddeld	27	36,0	11	42,3	8	44,4	8	25,8
Boven gemiddeld	15	20,0	3	11,5	1	5,6	11	35,5
Totaal	75	100	26	100	18	100	31	100

* statistisch verband tussen de achtergrondvariabele en de straat: $p < 0,05$ (chi-kwadraat)

Woonkenmerken

Ik heb vervolgens gekeken naar achtergrondkenmerken die specifiek met het wonen te maken hebben: de woonduur, het eigendomstype van het huis (koop of huur), de samenstelling van het huishouden en het type bewoner (zie tabel 5.2).

In het vorige hoofdstuk heb ik reeds de typen bewoners benoemd: autochtone blijvers, autochtone nieuwkomers en allochtonen. Zoals verwacht heeft de Bandoengstraat de meeste

autochtone blijvers. Toch is het aantal blijvers minder dan het aantal autochtone nieuwkomers. Zoals in hoofdstuk 4 aangegeven, heeft hier de laatste jaren een proces van gentrification plaatsgevonden waarbij de oorspronkelijke bewoners zijn weggetrokken uit de buurt en plaats hebben gemaakt voor jonge twintigers en dertigers.

De Sumatrastraat telt de meeste nieuwkomers. Zestig procent van de respondenten woont drie jaar of korter in de Sumatrastraat. Het beeld dat in de Sumatrastraat veel yuppen wonen, wordt bevestigd als gekeken wordt naar het eigendomstype: 35 procent van de huizen is een koopwoning. In de Bandoengstraat en in de Ceramstraat staan alleen huurhuizen. Daarnaast zijn in de Sumatrastraat de meeste respondenten alleenstaand. In de Bandoengstraat woont bijna de helft samen of is getrouwd. In de Ceramstraat heeft meer dan de helft kinderen.

Tabel 5.2 Overzicht woonkenmerken van respondenten per straat

	Totaal		Bandoengstr (homog/autoch)		Ceramstr (homog/alloch)		Sumatrastr (heterogeen)	
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%
Woonachtig op huidig adres*								
0 – 3 jaar	27	34,2	8	28,6	1	4,8	18	60,0
4 tot 10 jaar	24	30,4	11	39,3	9	42,8	4	13,3
Meer dan 10 jaar	28	35,4	9	32,1	11	52,4	8	26,7
Totaal	79	100	28	100	21	100	30	34,2
Eigendomstype woning*								
Koopwoning	11	13,8	0	-	0	-	11	35,5
Huurwoning	69	86,2	28	100	21	100	20	64,5
Totaal	80	100	28	100	21	100	31	100
Samenstelling huishouden*								
Alleenstaand ¹	36	45,0	10	35,7	4	19,0	22	71,0
Alleenstaand + kinderen ²	7	8,8	4	14,3	1	4,8	2	6,5
(Echt)paar	13	16,2	7	25,0	3	14,3	3	9,5
(Echt)paar + kinderen ²	20	25,0	6	21,4	12	57,1	2	6,5
Anders	4	5,0	1	3,6	1	4,8	2	6,5
Totaal	80	100	28	100	21	100	31	100
Type bewoner*								
Autochtone blijvers	16	20,3	11	39,3	2	10,0	3	9,7
Autochtone nieuwkomers	35	44,3	14	50,0	3	15,0	18	58,1
Allochtonen	28	35,4	3	10,7	15	75,0	10	32,2
Totaal	79	100	28	100	20	100	31	100

* statistisch verband tussen de achtergrondvariabele en de straat: $p < 0,05$ (chi-kwadraat)

¹ Alleenstaand: woont alleen, met andere studenten of nog bij ouders.

² Het gaat hier alleen om thuiswonende kinderen.

In bijlage 3 staat een overzicht van de achtergrondkenmerken met alle antwoordcategorieën.

5.3 Uitkomsten

In hoofdstuk 2 heb ik de drie componenten van sociale cohesie op buurtniveau benoemd:

1. de gedragscomponent: de sociale interactie;
2. de normen- en waarden component: de mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de buurt;
3. de belevingscomponent: de identificatie met de buurt.

Ik kijk eerst naar de verschillen in sociale cohesie tussen straten en vervolgens naar de verschillen in sociale cohesie tussen typen bewoners.

5.3.1 Sociale cohesie: verschillen tussen straten

De gedragscomponent

Een van de componenten van sociale cohesie is de gedragscomponent. Hieronder valt ook het aantal sociale contacten dat mensen hebben in de straat of in de buurt.

Uit tabel 5.3 blijkt dat op straatniveau er niet veel verschillen zijn tussen het aantal contacten in de straat. In de Sumatrasstraat (de heterogene straat) heeft twee derde van de respondenten geen contacten in de straat. In de Bandoengstraat (de autochtone homogene straat) en de Ceramstraat (de allochtone homogene straat) is dat ruim de helft. Wanneer de buurt breder wordt getrokken dan alleen de straat waar respondenten wonen, zijn er wel verschillen op straatniveau te constateren. Zo heeft 38 procent van de bewoners in de Ceramstraat veel contacten in de buurt. Er zijn echter geen statistische verbanden gevonden tussen de straten en het aantal contacten in de straat/buurt.

Tabel 5.3 De mate van sociaal contact in de straat en in de buurt naar straat

	Bandoengstr (homog/autoch)	Ceramstr (homog/allocht)	Sumatrasstr (heterogeen)
	%	%	%
Contacten in de straat			
Geen contacten (0)	53,6	57,1	64,5
Weinig contacten (1-5)	32,2	28,6	25,8
Aantal contacten (6-10)	7,1	4,8	9,7
Veel contacten (>10)	7,1	9,5	0,0
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Contacten in de buurt¹			
Geen contacten (0)	32,1	19,0	32,3
Weinig contacten (1-5)	32,1	33,3	35,5
Aantal contacten (6-10)	17,9	9,6	22,5
Veel contacten (>10)	17,9	38,1	9,7
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

¹ het gaat hier om contacten in de straat en buiten de straat in de buurt Lombok

Naast het aantal contacten in de buurt, valt ook intensief contact onder de gedragscomponent. Bij intensief contact verschillen alle drie de straten significant van elkaar (zie tabel 5.4). Bewoners van de Ceramstraat hebben meer intensief contact in de straat dan de bewoners uit de Sumatrasstraat ($t = -3.65$; $p < 0,01$) en uit de Bandoengstraat ($t = -2.97$; $p < .01$).

Er zijn met de Anovatoets geen significante verschillen tussen de drie straten gevonden voor het aantal contacten in de buurt (zie tabel 5.4). Desondanks blijkt uit onderlinge T-toetsen dat de bewoners uit de Ceramstraat gemiddeld meer sociale contacten in de buurt hebben dan bewoners uit de Sumatrasstraat ($t = -2.5$; $p < .05$).

Tabel 5.4 Gemiddelde scores per variabele die sociale cohesie meten per straat

	Bandoengstr (homog/autoch) gem	Ceramstr (homog/alloch) gem	Sumatrastr (heterogeen) gem
Gedragscomponent			
Aantal contacten in de straat/buurt (0-80)	8,8	12,0	4,1
Intensief contact (0-40)**	12,7	19,3	10,9
Belevingscomponent			
Saamhorigheid (0-24)**	13,8	12,9	9,4
Identificatie met de straat (0-24)	17,4	15,7	14,8
Normen- en waardencomponent			
Gelijkgerichte opvattingen (0-20)	8,0	7,8	7,8
Positieve houding diversiteit (0-20)	13,1	12,7	13,2
Negatieve houding diversiteit (0-28)	12,3	12,1	10,9

* *significante verschillen tussen de straten: $p < 0,05$ (Anova)*

** *significant verschillen tussen de straten: $p < 0,01$ (Anova)*

Belevingscomponent

Ook voor de belevingscomponent zijn significante verschillen tussen de straten gevonden (zie tabel 5.4). Het gevoel voor saamhorigheid is in de Ceramstraat en in de Bandoengstraat groter dan in de Sumatrastraat (respectievelijk $t = -3.79$; $p < .01$ en $t = -5.70$; $p < .01$). Dit wil zeggen dat de saamhorigheid in een homogene straat groter is dan in een heterogene straat. Voor de identificatie met de straat is alleen een verschil tussen de autochtone homogene en de heterogene straat gevonden: bewoners van de Bandoengstraat identificeren zich meer met de straat dan bewoners van de Sumatrastraat ($t = -2.05$; $p < .05$).

Normen- en waardencomponent

Er zijn met de Anova-toets geen significante verschillen gevonden voor de schalen gelijkgerichte opvattingen, positieve en negatieve houding diversiteit.

Voor de normen- en waardencomponent is tevens gekeken naar de groepsidentificatie (zie tabel 5.5). Daaruit blijkt dat er wel significante verschillen zijn tussen de straten. Bewoners van de Ceramstraat voelen significant een sterkere relatie met allochtonen dan bewoners van de Bandoengstraat ($z = -2.35$; $p < .05$).

Tabel 5.5 Groepsidentificaties per etnische groep naar straat

<i>Voelt sterke relatie met:</i>	Bandoengstr (homog/autoch) gem	Ceramstr (homog/alloch) gem	Sumatrastr (heterogeen) gem
Autochtonen	1,9	1,8	1,8
Allochtonen*	0,9	1,8	1,4
Studenten	1,3	1,0	1,7
Yuppen	1,2	0,7	1,6

NB: De cijfers in de tabel zijn scores op een schaal van 0 tot en met 4

* *significant: $p < 0,05$ (Mann-Whitney)*

Tenslotte voelen bewoners van de Sumatrastraat significant zich meer verbonden voelen met yuppen dan bewoners van de Ceramstraat ($z = -2.16$; $p < .05$).

Samengevat

De volgende verschillen tussen straten zijn door middel van Anovatoets en/of T-toetsen gevonden:

- In een allochtoon homogene straat hebben bewoners meer intensief contact in de straat dan in een autochtoon homogene straat of in een heterogene straat;

- In de allochtoon homogene straat hebben bewoners gemiddeld meer sociale contacten in de buurt dan bewoners uit een heterogene straat;
- De saamhorigheid in een (etnisch) homogene straat is groter dan in een heterogene straat;
- In een autochtoon homogene straat identificeren bewoners zich meer met de straat dan in een heterogene straat;
- Bewoners van een allochtoon homogene straat identificeren zich meer met mensen van allochtone afkomst dan bewoners van een autochtoon homogene straat.

Als gekeken wordt naar de gedragscomponent van sociale cohesie lijkt de sociale cohesie in de allochtoon homogene straat het sterkst. Wanneer gekeken wordt naar identificatie met de straat is de sociale cohesie het grootst in een heterogene straat.

Wat betreft de normen- en waardencomponent van sociale cohesie verschillen de straten niet onderling van elkaar, met uitzondering van de groepsidentificatie.

5.3.2 Sociale cohesie: verschillen tussen type bewoners

Naast verschillen tussen de straten was ik ook benieuwd naar verschillen tussen de typen bewoners. Op grond van de bevindingen van Elias en Scotson (1976) is te verwachten dat de groep blijvers zich afsluit van de groep autochtone nieuwkomers en van de groep allochtonen en zich kenmerkt door een grotere sociale cohesie.

De gedragscomponent

Als eerst is weer gekeken naar het aantal sociale contacten dat mensen hebben in de straat of in de buurt. Er zijn meer verschillen te zien tussen het aantal contacten als gekeken wordt naar het type bewoner dan als gekeken wordt naar de straat (vergelijk tabel 5.6 met tabel 5.3). Autochtone blijvers en allochtonen hebben zowel in de straat als in de buurt meer sociale contacten dan de autochtone nieuwkomers. Desondanks heb ik ook hier geen statistisch verband gevonden tussen het aantal contacten en het type bewoner.

Tabel 5.6 De mate van sociaal contact in de straat en in de buurt naar type bewoner.

	Blijvers	Nieuwkomers	Allochtonen
	%	%	%
Contacten in de straat			
Geen contacten (0)	43,8	71,4	53,6
Weinig contacten (1-5)	37,4	22,8	28,6
Aantal contacten (6-10)	12,5	2,9	10,7
Veel contacten (>10)	6,3	2,9	7,1
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Contacten in de buurt¹			
Geen contacten (0)	31,4	37,1	17,9
Weinig contacten (1-5)	25,0	37,1	32,1
Aantal contacten (6-10)	12,5	20,0	17,9
Veel contacten (>10)	31,3	5,8	32,1
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

¹ het gaat hier om contacten in de straat en buiten de straat in Lombok

Voor zowel de mate van intensief contact als voor het aantal contacten in de buurt heb ik met de Anovatoets significante verschillen gevonden tussen de typen bewoners (zie tabel 5.7). Deze laatste bevinding is opvallend, aangezien eerder geen statistisch verband werd gevonden tussen het aantal contacten en het type bewoner (zie tabel 5.6). Uit de T-toets blijkt echter dat

autochtone blijvers en allochtonen meer sociale contacten in de buurt hebben dan autochtone nieuwkomers (respectievelijk $t=-2.13$; $p<.05$ en $t=-2.54$; $p<.05$).

Zowel allochtonen als autochtone blijvers hebben significant meer intensief contact in de straat dan autochtone nieuwkomers (respectievelijk $t= -5.81$; $p<.01$ en $t=-2.13$; $p<.05$). Allochtonen hebben wel significant meer intensief contact met hun burens dan autochtone blijvers ($t=-2.91$; $p<.05$).

Deze resultaten willen zeggen dat autochtone nieuwkomers minder gericht zijn op hun buurtgenoten dan de blijvers en de allochtonen.

Tabel 5.7 Gemiddelde scores van de variabelen die sociale cohesie meten per type bewoner

	Blijvers (gem)	Nieuwkomers (gem)	Allochtonen (gem)
Gedragscomponent			
Aantal contacten in de straat/buurt (0-80)*	9,2	3,7	12,4
Intensief contact (0-40)**	14,2	9,0	20,0
Belevingscomponent			
Saamhorigheid (0-24)	12,8	10,8	12,1
Identificatie met de straat (0-24)	17,6	14,9	16,2
Normen- en waardencomponent			
Gelijkgerichte opvattingen (0-20)	8,3	7,6	8,0
Positieve houding diversiteit (0-20)	12,3	13,7	12,6
Negatieve houding diversiteit (0-28)	14,1	10,5	11,9

* *significante verschillen tussen de straten: $p<0,05$ (Anova)*

** *significant verschillen tussen de straten: $p<0,01$ (Anova)*

Belevingscomponent

Voor de belevingscomponent zijn met de Anovatoets geen significante verschillen gevonden tussen de drie typen bewoners (zie tabel 5.7). Desondanks blijkt uit de T-toets dat autochtone blijvers zich meer met de straat identificeren dan autochtone nieuwkomers ($t=-2.00$; $p<.05$).

Normen- en waardencomponent

Voor de normen- en waardencomponent heb ik met de Anovatoets geen significante verschillen gevonden tussen de drie typen bewoners (zie tabel 5.7). Maar ook hier heb ik met de T-toets wel een significant verschil gevonden tussen twee typen bewoners: autochtone blijvers staan negatiever tegenover diversiteit in de buurt dan autochtone nieuwkomers ($t=-2.22$; $p<.05$).

De gevonden resultaten met betrekking tot de belevingscomponent en de normen- en waardencomponent betreffen vooral verschillen tussen de nieuwkomers en de blijvers, waarin nieuwkomers zich minder identificeren met de buurt maar wel positiever zijn over de diversiteit in de buurt dan de blijvers.

Wanneer gekeken wordt naar de groepsidentificatie zijn er meer verschillen tussen de typen bewoners te vinden dan tussen de verschillende straten (vergelijk tabel 5.8 met tabel 5.5).

Tabel 5.8 Groepsidentificaties per etnische groep naar type bewoner

Voelt sterke relatie met:	Blijvers (gem)	Nieuwkomers (gem)	Allochtonen (gem)
Autochtonen	2,0	1,9	1,7
(andere) allochtonen*	0,9	1,1	1,9
Studenten*	0,7	1,9	1,3
Yuppen**	0,6	1,9	0,8

NB: De cijfers in de tabel zijn scores op een schaal van 0 tot en met 4

* significant: $p < 0,05$ (Mann-Whitney)

** significant: $p<0,01$ (Mann-Whitney)

Autochtone nieuwkomers voelen significant een sterkere relatie met studenten en met yuppen dan autochtone blijvers (respectievelijk $z=-2.43$; $p<.05$ en $z=-2.69$; $p<.01$). Allochtonen voelen significant een sterkere relatie met andere allochtonen dan autochtone blijvers ($z=-2.16$; $p<.05$) en autochtone nieuwkomers ($z=-2.41$; $p<.05$). Autochtone nieuwkomers voelen echter significant een sterkere relatie met yuppen dan allochtonen ($z=-2.8$; $p<.01$). Deze bevindingen bevestigen het 'wij'-'zij' denken (zie Blokland-Potters, 1998). De verschillende typen bewoners identificeren zich het meest met de eigen groep: de nieuwkomers met studenten en yuppen, en de allochtonen met andere allochtonen.

Samengevat

De volgende verschillen tussen typen bewoners zijn door middel van de Anovatoets en/of T-toetsen gevonden:

- Autochtone blijvers en allochtonen hebben meer sociale contacten in de buurt dan autochtone nieuwkomers;
- Autochtone nieuwkomers hebben minder intensief contact in de straat dan allochtonen en blijvers. Allochtonen hebben op hun beurt meer intensief contact in de straat dan blijvers (!);
- Autochtone blijvers identificeren zich meer met de straat dan autochtone nieuwkomers;
- Autochtone blijvers staan negatiever tegenover diversiteit in de buurt dan autochtone nieuwkomers.
- De verschillende typen bewoners identificeren zich het meest met de eigen groep.

Op basis van deze bevindingen kenmerkt de groep allochtonen zich door een grote sociale cohesie wat betreft de gedragscomponent. De groep autochtone blijvers kenmerkt zich door een grote sociale cohesie wat betreft de belevingscomponent en in minder mate betreft de normen- en waardencomponent.

5.4 Covariantieanalyse

Ondanks dat niet op alle elementen van sociale cohesie significante verschillen zijn gevonden tussen straten, wijzen toch een aantal variabelen in de richting dat het wel degelijk uitmaakt of men in een homogene straat of in een heterogene straat woont.

Om te kijken in hoeverre de diverse dimensies van sociale cohesie verklaard worden door kenmerken van de straten (de drie typen straten), dan wel door andere kenmerken van respondenten, heb ik een covariantieanalyse⁵ uitgevoerd op de variabelen die onder de gedragscomponent, de normen- en waardencomponent en de belevingscomponent vallen.

5.4.1 Gedragscomponent van sociale cohesie

Aantal contacten in de buurt

Als eerst heb ik gekeken of het aantal contacten in de buurt verklaard kan worden door de straat. De resultaten staan in tabel 5.9a. Bij de bivariate analyse waren er nauwelijks verschillen in het aantal buurtcontacten tussen de drie straten gevonden. Echter, uit de covariantie-analyse waarin ik heb gekeken of er een verband is tussen de straat waarin mensen wonen en hun etnische

⁵ Covariantieanalyse (ANCOVA) is een multi-level analyse en kan worden beschouwd als een combinatie van variantieanalyse en regressieanalyse.

achtergrond enerzijds en het aantal contacten in de buurt anderzijds blijken er opeens wel significante verschillen. Zowel de straat als de herkomst van bewoners verklaren afzonderlijk het aantal sociale contacten in de buurt (respectievelijk $F(2, 73)=3.42, p=.04$ en $F(1, 73)=5.78, p=.02$). Aangezien er met de bonferroni-toets geen significante resultaten tussen de straten zijn gevonden, is niet bekend welke straten van elkaar verschillen.

Niet alleen hebben allochtone respondenten significant meer contacten in de buurt, maar als er hiermee in de analyse rekening mee wordt gehouden, blijken er ook verschillen tussen de straten zijn. Gegeven het feit dat in de homogene allochtone straat veel allochtonen wonen (die verhoudingsgewijs veel contacten in de buurt hebben) is het opmerkelijk dat respondenten uit deze straat minder contacten in de buurt hebben dan uit de homogene autochtone straat.

Tabel 5.9a Gemiddeld aantal contacten naar straat en herkomst – zonder covarianten (n=80)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	6,6 (n=25)	26,7 (n=3)	16,7 (n=28)
Homogene allochtone straat	8,0 (n=5)	14,0 (n=15)	11,0 (n=20)
Heterogene straat	3,3 (n=21)	5,8 (n=10)	4,6 (n=31)
Totaal	6,0 (n=51)	15,5 (n=28)	

NB: *vet gedrukte getallen zijn significant ($p < 0,05$)*

In het tweede model zijn de achtergrondkenmerken sekse, leeftijd en opleiding als covarianten toegevoegd. De resultaten staan in tabel 5.9b. Opvallend is dat nu wel een interactie-effect tussen straat en herkomstbewoners ($F(2, 64)=3.32, p=.04$) wordt gevonden. Ook de straat is nog als afzonderlijke variabele van invloed op het aantal contacten in de buurt ($F(2, 64)=3.70, p=.03$). Bovendien wordt het aantal sociale contacten verklaard door opleiding ($F(1, 64)=4.86, p=.03$). Hoe lager de opleiding des te meer sociale contacten in de buurt (pearson correlation= -.29) De invloed van de variabele herkomst valt echter weg. Het is niet zo dat allochtonen relatief veel contacten in de buurt hebben: laagopgeleiden hebben veel contact in de buurt. Daarbij blijft er ook nu een significant verschil tussen de straten bestaan. Gegeven het feit dat in de homogene straten meer laagopgeleiden wonen dan in de heterogene straat, is het niet verwonderlijk dat respondenten uit deze straten meer contacten in de buurt hebben dan respondenten uit de heterogene straat.

Tabel 5.9b Gemiddeld aantal contacten naar straat en herkomst – met covarianten sekse, leeftijd en opleiding¹ (n=71)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	6,3 (n=23)	27,3 (n=3)	16,7 (n=26)
Homogene allochtone straat	12,6 (n=4)	9,7 (n=13)	11,1 (n=17)
Heterogene straat	4,4 (n=20)	3,8 (n=10)	4,1 (n=30)
Totaal	7,8 (n=47)	13,6 (n=26)	

¹ *Opgenomen covarianten zijn geëvalueerd op de volgende waarden: wel of geen vrouw = .4521, opleiding = 2.0000, leeftijd = 37.70.*

NB1: *de vet gedrukte getallen zijn significant ($p < 0,05$)*

NB2: *de effectgrootte (η^2) van dit model = .24.*

De gevonden resultaten betekenen dat contacten in de buurt verklaard kunnen worden door de straat en door de herkomst van bewoners. Herkomst valt echter weg als er ook naar opleiding wordt gekeken.

Intensief contact

Uit de bivariate analyse bleek een significant verschil tussen de straten en de mate van intensief contact. Echter, dit verschil valt weg wanneer in de analyse rekening wordt gehouden met de etnische achtergrond van respondenten. Uit de covariantieanalyse blijkt *in eerste instantie* dat

intensief contact niet verklaard kan worden door de straat ($F(2, 62) = 1.49, p = .23$) en er ook geen interactie-effect is tussen de straat en de herkomst van bewoners ($F(2, 62) = 1.13, p = .33$). Intensief contact in de straat wordt wel verklaard door de herkomst van bewoners: $F(1, 62) = 4.97, p = .03$). Allochtonen hebben meer intensief contact in de straat dan autochtonen (pearson correlation = .55). Het is dus niet zo dat bewoners van de ene straat meer intensief contact hebben dan bewoners van de andere straat. Het zijn de allochtone respondenten uit deze straat die veel intensief contact hebben. In tabel 5.10a staan de resultaten.

Post-hoc analyses, bonferroni gecorrigeerd, lieten zien dat bewoners van de Ceramstraat wel degelijk significant meer intensief contact hebben in de straat dan de bewoners van de Bandoengstraat ($p = .01$) en bewoners van de Sumatrastraat ($p = .00$).

Tabel 5.10a Gemiddelde score op intensief contact naar straat en herkomst – zonder covarianten (n=68)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	12,7 (n=19)	12,0 (n=1)	12,3 (n=20)
Homogene allochtone straat	12,5 (n=4)	21,5 (n=14)	17,0 (n=18)
Heterogene straat	7,7 (n=21)	18,4 (n=9)	13,1 (n=30)
Totaal	11,0 (n=44)	17,3 (n=24)	

NB: de vet gedrukte getallen zijn significant ($p < 0,05$)

In het tweede model zijn als covarianten geslacht, leeftijd, opleiding, werk, inkomen en woonduur toegevoegd. Uit deze analyse blijkt dat sekse tevens de mate van intensief contact kan verklaren ($F(1, 49) = 5.24, p = .03$). Behalve etnische achtergrond spelen ook bepaalde persoonskenmerken mee bij de mate van intensief contact. Vrouwen hebben meer intensief contact dan mannen (gemiddelden zijn 11,5 respectievelijk 6,3, pearson correlation = .29). Ook als rekening wordt gehouden met dit verschil tussen de seksen blijft er echter een significant verschil tussen autochtonen en allochtonen: allochtonen hebben meer intensief contact ($F(1, 49) = 5.73, p = .02$). De variabele 'straat' valt echter helemaal weg (zie tabel 5.10b).

Tabel 5.10b Gemiddelde score op intensief contact naar straat en herkomst – met covarianten sekse, leeftijd, opleiding, werk, inkomen en woonduur¹ (n=61)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	12,5 (n=18)	12,8 (n=1)	12,7 (n=19)
Homogene allochtone straat	12,2 (n=3)	23,8 (n=11)	18,0 (n=14)
Heterogene straat	7,5 (n=19)	17,6 (n=9)	12,5 (n=28)
Totaal	10,7 (n=40)	18,1 (n=21)	

¹ Opgenomen covarianten zijn geëvalueerd op de volgende waarden: wel of geen vrouw = .4426, opleiding = 2.1148, leeftijd = 35.67, niet of wel werken = 1.6557, netto-inkomen van het huishouden = 1.75, woonduur (in jaren) = 8.41.

NB1: de vet gedrukte getallen zijn significant ($p < 0,05$)

NB2: $\eta^2 = .55$

Het aanvankelijke verschil in de mate van intensief contact tussen de drie straten blijkt geheel en al terug te voeren op een combinatie van individuele kenmerken van de respondenten (etnische herkomst en sekse). Er is bij deze dimensie van sociale cohesie geen verschil tussen de straten.

5.4.2 Normen- en waardencomponent van sociale cohesie

Gelijkgerichte opvattingen

Bij de bivariate analyse heb ik geen verbanden gevonden voor de variabele gelijkgerichte opvattingen. Ook uit de covariantieanalyse blijkt dat het type straat noch de herkomst van de respondenten de mate van gelijkgerichte opvattingen bepalen (zie tabel 5.11a).

Tabel 5.11a Gemiddelde score op gelijkgerichte opvattingen naar straat en herkomst – zonder covarianten (n=72)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	7,9 (n=22)	8,3 (n=3)	8,1 (n=25)
Homogene allochtone straat	6,0 (n=4)	8,1 (n=15)	7,8 (n=18)
Heterogene straat	7,9 (n=18)	7,6 (n=10)	7,1 (n=28)
Totaal	7,3 (n=44)	8,0 (n=28)	

Als echter rekening wordt gehouden met persoonskenmerken (sekse, leeftijd, opleiding, inkomen, woonduur, werken, studeren en samenwonen), dan is straat *wel degelijk* een verklarende factor voor de mate van gelijkgerichte opvattingen ($F(2, 50)=4.19, p=.02$). Bovendien verklaren opleiding en studeren de mate van gelijkgerichte opvattingen in de straat ($F(1, 50)=10.04, p=.00$) en $F(1,50)=9.24, p=.00$). Hoe lager het opleidingsniveau hoe meer bewoners gelijkgerichte opvattingen hebben (pearson correlation=-.31). Studenten hebben daarnaast meer gelijkgerichte opvattingen dan andere bewoners (gemiddelden zijn respectievelijk 9,5 en 6,5, pearson correlation=-.22). In tabel 5.11b staan de resultaten.

Tabel 5.11b Gemiddelde score op intensief contact naar straat en herkomst – met covarianten sekse, leeftijd, opleiding, werk, studeren, samenwonen, inkomen en woonduur¹ (n=64)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	7,5 (n=20)	8,2 (n=3)	7,9 (n=23)
Homogene allochtone straat	4,2 (n=3)	6,8 (n=12)	5,5 (n=15)
Heterogene straat	9,0 (n=16)	8,0 (n=10)	8,5 (n=26)
Totaal	6,9 (n=39)	7,7 (n=25)	

¹ Opgenomen covarianten zijn geëvalueerd op de volgende waarden: *wel of geen vrouw* = .4531, *leeftijd* = 36.45, *opleiding* = 2.0469, *niet of wel studeren* = 1.1250, *niet of wel werken* = 1.6563, *woonduur (in jaren)* = 8.81, *wel of niet samenwonen* = 1.4063, *netto-inkomen van het huishouden* = 1.72.

NB1: de vet gedrukte getallen zijn significant ($P<0,05$)

NB2: $\eta^2 = .39$

De mate van gelijkgerichte opvattingen over de buurt wordt dus alleen door de straat verklaard, in samenhang met opleiding en de leefsituatie (wel of niet studeren). In de heterogene straat, waar relatief meer studenten wonen, hebben bewoners meer gelijkgerichte opvattingen dan in de etnisch homogene straten. Het is wel opvallend dat bewoners in de homogene allochtone straat, die gemiddeld lager opgeleid zijn, minder gelijkgerichte opvattingen hebben dan bewoners van de heterogene straat, die hoger opgeleid zijn.

Postieve en negatieve houding diversiteit

Bij de bivariate analyse heb ik geen verbanden gevonden voor positieve dan dan wel negatieve houding over diversiteit. Ook uit covariantie-analyse blijkt dat deze variabelen niet worden verklaard door het type straat (autochoont homogeen, allochtoon homogeen of heterogeen) noch door de etnische herkomst van de respondenten.

5.4.3 Belevingscomponent van sociale cohesie

Saamhorigheid

Een andere dimensie van sociale cohesie waarop straten verschillen is saamhorigheid (zie tabel 5,12a). Respondenten uit etnisch homogene straten voelen een sterkere saamhorigheid met elkaar dan respondenten uit de etnisch heterogene straat ($F(2, 67)=9.43, p=.00$). Uit de covariantieanalyse blijkt dat dit verschil niet terug gevoerd kan worden op het effect van de etnische herkomst van respondenten. Ook als rekening wordt gehouden met het effect van

etnische herkomst op de ervaren saamenhorigheid zijn er nog steeds significante verschillen tussen de straten. Post-hoc analyses, bonferroni gecorrigeerd, lieten zien de bewoners van etnisch homogene straten (Bandoengstraat, Ceremstraat) meer saamenhorigheid ervaren dan bewoners van de heterogene straat ($p = .00$).

Tabel 5.12a Gemiddelde score op saamenhorigheid naar straat en herkomst – zonder covarianten (n=73)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	13,7 (n=21)	15,5 (n=2)	14,6 (n=23)
Homogene allochtone straat	10,3 (n=4)	13,3 (n=15)	11,8 (n=19)
Heterogene straat	9,3 (n=21)	9,6 (n=10)	9,4 (n=31)
Totaal	11,1 (n=46)	12,8 (n=27)	

NB: de vet gedrukte getallen zijn significant ($p < 0,05$)

Als vervolgens diverse achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding, woonduur, werken en studeren) aan de analyse worden toegevoegd, blijven er significante verschillen tussen de straten ($F(2, 60) = 8.58, p = .00$). Wel blijkt daarnaast met name het opleidingsniveau van invloed op de ervaren saamenhorigheid ($F(1, 60) = 7.20, p = .01$). Hoe lager het opleidingsniveau, des te groter het gevoel van saamenhorigheid in de straat (pearson correlation = $-.45$).

Ook als hiermee in de analyse rekening wordt gehouden, is er wat betreft deze dimensie van sociale cohesie nog steeds een significant verschil tussen de straten (zie tabel 5.12b).

Tabel 5.12b Gemiddelde score op saamenhorigheid naar straat en herkomst – met covarianten sekse, woonduur, leeftijd, studeren, werken¹ (n=67)

	Autochtonen	Allochtonen	Totaal
Homogene autochtone straat	13,8 (n=20)	15,2 (n=2)	14,5 (n=22)
Homogene allochtone straat	10,0 (n=4)	13,8 (n=12)	11,9 (n=16)
Heterogene straat	9,9 (n=19)	9,1 (n=10)	9,5 (n=29)
Totaal	11,2 (n=43)	12,7 (n=24)	

¹Opgenomen covarianten zijn geëvalueerd op de volgende waarden: wel of geen vrouw = $.4478$, leeftijd = 37.12 , opleiding = 2.0448 , niet of wel studeren = 1.1194 , niet of wel werken = 1.6567 , woonduur (in jaren) = 8.85 .

NB1: de vet gedrukte getallen zijn significant ($P < 0,05$)

NB2: $\eta^2 = .52$

De straat verklaart dus vooral het gevoel van saamenhorigheid in een straat. Ook tussen opleiding en saamenhorigheid is een causaal verband.

Identificatie met de straat

Bij de bivariate analyse heb ik geen verbanden gevonden voor de variabele identificatie met de straat. Uit de covariantie-analyse blijkt dat de identificatie met de straat niet verklaard kan worden door de straat. Ook herkomst van bewoners en andere achtergrondkenmerken verklaren de identificatie met de straat *niet*.

Nu alle causale verbanden zijn gepresenteerd, ga ik in het volgend hoofdstuk in op de conclusies en de discussie.

6 CONCLUSIES EN DISCUSSIE

Inleiding

Voor deze scriptie heb ik onderzoek gedaan naar sociale cohesie in een multiculturele stadsbuurt. De doelstelling van het onderzoek is na te gaan of er verschil is tussen sociale cohesie in een homogene straat en sociale cohesie in een heterogene straat. De vraagstelling luidde als volgt:

Is er verschil in de mate van sociale cohesie in een homogene straat en sociale cohesie in een heterogene straat in een multiculturele stadsbuurt?

Op basis van verschillende sociologische theorieën (onder andere Bolt & Torrance, De Hart, Elias & Scotson) en sociaal-psychologische theorieën (onder andere Turner, Tajfel) over sociale cohesie heb ik de volgende hypothesen geformuleerd:

1. de cohesie in een homogene straat is groter dan in een heterogene straat
2. de bewoners van een homogene straat hebben relatief meer contact met mensen uit hun straat dan bewoners van een heterogene straat
3. de bewoners van een homogene straat hebben een negatievere houding jegens nieuwkomers en allochtonen dan bewoners van een heterogene straat

In drie straten (twee etnisch homogene straten en een homogene straat) heb ik vragenlijsten uitgezet over sociale cohesie. De vragen vallen onder de drie componenten van sociale cohesie op buurtniveau: de gedragscomponent, de normen- en waardencomponent en de belevingscomponent.

De uitkomsten van de vragen heb ik geanalyseerd met behulp van verschillende methoden. Met behulp van Anovatoetsen en T-toetsen heb ik enerzijds gekeken naar verschillen in sociale cohesie tussen straten en anderzijds naar verschillen in sociale cohesie tussen typen bewoners. Met covariantieanalyse heb ik tenslotte gekeken in hoeverre sociale cohesie verklaard kan worden door de straat.

In dit hoofdstuk presenteer ik de conclusies en kijk ik in hoeverre de hypothesen aangenomen dan wel verworpen kunnen worden.

Conclusies

Hypothese 1

Sociale cohesie op buurtniveau bestaat uit drie componenten. Voor de *gedragscomponent* zijn verschillende significante resultaten gevonden. Het aantal sociale contacten in de buurt wordt verklaard door de straat en door opleidingsniveau. In de homogene straten, waar relatief meer laagopgeleiden wonen, hebben bewoners meer contacten in de buurt dan bewoners uit een heterogene straat. Dit resultaat komt overeen met de bevindingen van Bolt & Torrance (2005).

Het sociale netwerk van lagere inkomensgroepen is vaak in de buurt zelf. Een homogene samenstelling van een buurt (of in dit geval een straat) kan de onderlinge contacten bevorderen

De mate van intensief contact wordt grotendeels verklaard door herkomst en sekse en in mindere mate door de straat. Het zijn met name de allochtonen die het meest intensief contact hebben in de straat en niet zozeer de autochtone blijvers.

Een tweede aspect van sociale cohesie is de *normen- en waardencomponent*.

Gelijkgerichte opvattingen over de buurt worden alleen verklaard door de straat in samenhang met opleiding (hoe lager de opleiding, hoe meer gelijke opvattingen) en leefsituatie (studenten hebben meer gelijkgerichte opvattingen dan niet-studenten).

De bevinding dat de normen-en waardencomponent sterk verklaard wordt door opleiding komt ook hier overeen met de bevindingen van Bolt & Torrance (2005): het sociale netwerk van lagere inkomensgroepen is de buurt. Opvattingen over de buurt worden ook meer gedeeld door laagopgeleiden.

De straat zelf heeft geen duidelijke invloed op de normen en waarden van de bewoners.

Met betrekking tot de *belevingscomponent* wordt de saamhorigheid onder bewoners in sterke mate bepaald door de straat. Het gevoel voor saamhorigheid is in een homogene straat (zowel allochtoon als autochtoon) groter dan in de heterogene straat. De bewoners van de beide homogene straten zijn trots op hun straat. Desondanks verklaart de straat niet of er sprake is van identificatie met de buurt. Wel identificeren de oorspronkelijke bewoners zich meer met de straat dan de nieuwkomers (yuppen en studenten).

Op basis van deze bevindingen kan de eerste hypothese alleen bevestigd worden als gekeken wordt naar de sociale interactie en het saamhorigheidsgevoel. Bewoners van homogene straten hebben intensievere contacten en voelen zich meer verbonden met de straat dan bewoners van heterogene straten. Voor de normen- en waardencomponent lijken vooral andere factoren van invloed te zijn op de sociale cohesie, met name opleiding.

Hypothese 2

De sociale contacten die mensen met elkaar hebben valt onder de gedragscomponent. Bolt & Torrance (2005) menen dat de buurt over het algemeen niet meer zo belangrijk is in het dagelijks leven van mensen, om deze reden zullen bewoners meer contacten buiten de buurt hebben dan daarbinnen. Ondanks dit gegeven is te verwachten dat wanneer bewoners meer gericht zijn op hun eigen straat, ook meer sociale contacten hebben in de buurt. Is de sociale cohesie in een homogene straat groter, dan zullen bewoners in de homogene straat ook meer contacten hebben in de buurt. Dit bleek ook zo te zijn, maar er is niet per se een causaal verband gevonden tussen de straat en het aantal contacten. De onderzoeksresultaten spreken elkaar op dit punt tegen. De tweede hypothese wordt wel bevestigd, maar niet overtuigend.

Hypothese 3

De onderzoeksbevindingen wijzen erop dat er onder de verschillende typen bewoners een 'wij-zij' denken bestaat. Autochtone blijvers staan negatiever tegenover diversiteit in de buurt dan autochtone nieuwkomers. Zij hebben negatieve opvattingen over yuppen, allochtonen en studenten. Autochtone nieuwkomers voelen een sterkere relatie met studenten en met yuppen en allochtonen voelen zich het meest verbonden met andere allochtonen. In de woorden van Elias &

Scotson (1976) is er sprake van een 'gevestigden-buitenstaanders figuratie': de leden identificeerden zich sterk met de groep, ontwikkelden positieve attitudes tegenover de eigen groep en negatieve tegenover andere groepen. Juist de grotere cohesie zorgde ervoor dat de leden van de gevestigde groep contact met buitenstaanders uit de weg gingen. De derde hypothese kan op grond van deze bevindingen worden aangenomen. De blijvers richtten zich vooral op hun eigen straat, maar aan de andere kant voelen zij zich vervreemd van de buurt omdat het, in de woorden van Anderiessen en Reijndorp (1990) 'hun wereld niet meer is door de nieuwe stedelingen en de allochtonen'. Dit uit zich in de negatieve uitlating over diversiteit in de buurt.

Algemene conclusie

Als gekeken wordt naar sociale interactie en het saamhorigheidsgevoel is er verschil in de mate van sociale cohesie in een homogene straat en sociale cohesie in een heterogene straat in een multiculturele stadsbuurt. Na acht jaar is de sociale cohesie nog steeds groter in een homogene straat dan in een heterogene straat in Lombok. Bewoners in homogene straten zijn meer gericht op hun straat dan bewoners van heterogene straten. Een gevolg van sociale cohesie gaat volgens De Hart (2002) gepaard met afgrenzing tegenover buitenstaanders, uitsluiting van dezen en het denken in termen van 'ingroup' en 'outgroup'. Ook in Lombok is dit fenomeen zichtbaar. Dit ligt echt niet zozeer aan de straat waar men woont (homogeen of heterogeen). Andere achtergrondkenmerken zijn namelijk ook van invloed op de sociale cohesie, soms zelfs in meerdere mate. De herkomst van bewoners, opleiding en sekse spelen een belangrijke rol in de houdingen en opvattingen tegenover de eigen straat en buurt.

Discussie

Uit de conclusies blijkt dat de hypothesen in grote lijn bevestigd zijn. Hier zijn echter nog wel een paar kanttekening bij te plaatsen. Zo waren er weinig significant resultaten gevonden voor de normen- en waardencomponent van sociale cohesie. Wellicht heeft dit deels te maken met de vraagstelling in de vragenlijst: deze vragen kunnen niet goed geïnterpreteerd zijn. Bovendien zijn niet alle vragen meegenomen in de analyse, zoals de vragen over negatief contact. De onbetrouwbaarheid van deze schaal kan te wijten zijn aan het feit dat er slechts vier vragen over negatief contact in de vragenlijst waren opgenomen.

Een derde kanttekening is dat de steekproef klein was en wellicht niet volledig representatief. Zo waren autochtone nieuwkomers (hoogopgeleiden) oververtegenwoordigd in de Bandoengstraat en allochtonen ondervertegenwoordigd in de Sumatrastraat. De Sumatrastraat is in werkelijkheid een meer etnisch gemengde straat en de Bandoengstraat is werkelijkheid een straat met merendeel oorspronkelijke bewoners. Verschillen tussen homogene straten en heterogene straten kunnen daardoor minder groot lijken dan dat ze daadwerkelijk zijn. Desondanks zijn er in dit verband wel significante verschillen gevonden.

Een zinnige uitbreiding van het onderzoek zijn face-to-face interviews met bewoners uit homogene en heterogene straten. Door het houden van interviews kan meer diepgang worden aangebracht in de onderzoeksbevindingen. Met kwantitatieve analyse kunnen wel (causale) verbanden worden achterhaald, maar de gevoelens, meningen en visies achter deze verbanden

blijven onbekend. Dit is een beperking van het onderzoek. De vragenlijst is echter dusdanig opgezet dat de verschillende componenten van sociale cohesie belicht worden. Er zijn dan ook interessante resultaten gevonden. De onderzoeksbevindingen geven een goed beeld van de sociale cohesie en de mate van menging van verschillende typen bewoners in homogene en heterogene straten.

LITERATUURLIJST

- Anderiessen, G. & A. Reijndorp (1990). *Eigenlijke een geniale wijk. Dagelijks leven in de Indische Buurt*. Amsterdam: Uitgeverij Het Spinhuis.
- Beckhoven, E. Van & R. Van Kempen (2002). *Het belang van de buurt: de invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt*. Den Haag/Utrecht: DGVH/NETHUR Partnership.
- Bergh, van den H., I. Bruijn, R. Corten & A. van Osenbruggen (2001). *Gevestigden en buitenstaanders in Lombok. Een onderzoek naar sociale cohesie en contact in stadsbuurten*. Utrecht: Universiteit van Utrecht. (eindverslag in kader van leeronderzoekthema 'gevestigden en buitenstaanders')
- Blokland-Potters, T (1998). *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.
- Bolt, G. & M. Torrance (2005). *Sociale cohesie en stedelijke herstructurering*. Utrecht/Den Haag: DGVH/NETHUR Partnership.
- Buys, A. M. de Groot & D. Hoogewoud (1997). *De ideale mix? Een verkenning van visies, feiten en verwachtingen ten aanzien van de bevolkingssamenstelling van buurten en wijken*. Amsterdam: RIGO Research & Advies.
- Dibbits, H. & T. Meder (1999). Kasbah in de Kanaalstraat. Beeldvorming in en rond een multi-etnische stadswijk: een verkenning. In: *Volkscundig Bulletin 25 (1)*, pp. 39-70.
- Durkheim, E. (1893). *De la division du travail social*. Parijs: Alcan.
- Elias N. & J.L. Scotson (1965). *The established and the outsiders. A sociological enquiry into community problems*. London: Cass.
- Elias N. & J.L. Scotson (1976). *De gevestigden en de buitenstaanders. Een studie van spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten*. Utrecht: Spectrum.
- Ellen, I. G. & M.A. Turner (1997). Does neighbourhood matter? Assessing recent evidence. In: *Housing Policy Debate 8 (4)*, pp. 833-866.
- Gijsberts, M. (2007). Etnische concentratie en interetnisch contact als beleidsprobleem. Uit: Gijsberts, M. & J. Dagevos (red). *Interventies voor integratie. Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact*. Amsterdam: SCP, pp. 31-51.
- Gijsberts, M. & J. Dagevos (2005). *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gudykunst, W.B. (1986). Towards a theory of intergroup communication. In Gudykunst W.B. (red), *Intergroup communication*. London: Edward Arnold Publishers, pp. 152-203.
- Guest, A.M. & S.K. Wierzbicki (1999). Social ties at the neighborhood level: two decades of GSS evidence. In: *Urban Affairs Review 35 (1)*, pp. 92-111.
- Hart, J. de (red), F. Knol, C. Maas-De Waal & T. Roes (2002). *Zekere banden, sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.
- Healey, P. (1997). Social exclusion, neighbourhood life and governance capacity. Uit: H. Vestegaard (Ed.). *Housing in Europe*. Horsholm: Danish Building Research Institute, pp. 88-110.
- Henning, C. & M.Lieberg (1996). Strong or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective. In: *Scandinavian Housing and Planning Research 13 (1)*, pp. 3-26.
- Hogenstijn, M. D. van Middelkoop & K. Terlouw (2008). 'The established, the outsiders and scale strategies. Studying local power conflicts'. In: *The Sociological Review 56:1*, pp. 144-161.
- Horst, H. van der, J. Kullberg & L. Deben (2001). *Wat wijken maakt. De wording van functionele, sociale en expressieve kwaliteiten van Vreeewijk, Zuidwijk en Ommoord*. Utrecht/Den Haag: DGVH/ NETHUR Partnership.
- Kempen, R. Van (2003). *Stad, buurt en beleid. Over verdeelde steden en gedeelde buurten*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.
- Land, M. van der (2003). *Vluchtige verbondenheid. Stedelijke bindingen van de Rotterdamse nieuwe middenklasse*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

- Lewis, O. (1966), *La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty. San Juan and New York*. New York: Random house.
- Marissing, E. van (2008). *Buurten bij beleidsmakers. Stedelijke beleidsprocessen, bewonersparticipatie en sociale cohesie in vroeg-naoorlogse stadswijken in Nederland*. Universiteit Utrecht: Faculteit Geowetenschappen (proefschrift).
- Marissing, E., G. Bolt & R. Van Kempen (2004), *Stedelijk beleid en Sociale cohesie in twee herstructureringswijken : Nieuw Hoograven (Utrecht) en Bouwlust (Den Haag)*. Utrecht/Den Haag: DGVH/NETHUR Partnership.
- May, D. (2004). 'The Interplay of Three established-outsider Figuration in a Deprived Inner-city Neighbourhood'. In: *Urban Studies* 41 (11), pp. 2159-2179.
- Morris, L. (1993), *Dangerous classes: the underclass and social citizenship*. New York: Routledge.
- Musterd, S. & W. Ostendorf (2005). Social Exclusion, Segregation and Neighbourhood Effects. Uit: Kasepov, Y. (ed). *Cities of Europe. Changing contexts, local arrangements and the challenge to urban cohesion*. Oxford: Blackwell Publishing, pp. 170-189.
- Praag, van C & N. Van Nimwegen (2006). De grote stad in demografisch perspectief: samenvatting en discussie. Uit: Nimwegen, N. Van & I. Esveldt. *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Grote steden in demografisch perspectief*. Den Haag: NIDI, pp. 13-44.
- Rath, J. (2005). Feeding the Festive City. Immigrant entrepreneurs and tourist industry. Uit: E. Guild & J. van Selm (eds.), *International Migration and Security. Opportunities and Challenges*. Londen/New York: Routledge, pp. 238-253.
- Scheffer, P. (2007). De wereld van de stad. Uit: idem, *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij, pp. 62-85.
- Schuyt, K. (1997). *Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in de Balie*. Amsterdam: stichting uitgeverij De Balie.
- Snel, E. & J. Burgers (2000). 'The Comfort of Strangers. Etnische enclaves in de grote steden'. In: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 27 (3), pp. 219-313.
- Tajfel, H. (1978). Social categorization, social identity and social comparison. In H. Tajfel (eds), *Differentiation Between Social Groups*. London: Academic Press.
- Tönnies, F. (1912), *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Berlin: Karl Curtius.Schuyt.
- Turner, J.C. (1987). A Self-Categorization theory. In: Turner, J.C., M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher, and M. S. Wetherell, *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford. Basil Blackwell.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

De vragenlijst

De vragenlijst is deels gebruikt voor een onderzoek van een medestudent. Ik laat in deze bijlage alleen de vragen zien die van toepassing zijn op het onderzoek naar sociale cohesie.

Vragenlijst over contacten en betrokkenheid in de straat

(De introductie is hier weggelaten)

Allereerst enkele vragen over uw woning

Sinds welk jaar woont u in uw huidige woning?

Sinds (vul hier het jaartal in)

Waar woonde u voordat u in deze woning kwam wonen?

- Elders in deze straat
- Elders in Lombok
- Elders in de stad Utrecht → **Sla de volgende vraag over**
- Elders buiten de stad Utrecht → **Sla de volgende vraag over**

Sinds welk jaar woont u in Lombok?

Sinds (vul hier het jaartal in)

Woont u in een huurwoning of koopwoning?

- huurwoning
- koopwoning

De volgende vragen gaan over de mensen met wie u persoonlijk contact heeft. Met "persoonlijk contact" bedoelen wij dat u met hen ook over persoonlijke dingen praat.

Met hoeveel familieleden of schoonfamilieleden (uw huisgenoten niet meegerekend!) heeft u persoonlijk contact? (Dus: met hoeveel familieleden praat u wel eens over persoonlijke dingen?)

..... personen (noem het aantal)

Waar wonen deze (schoon)familieleden? Hoeveel van hen wonen:

In uw eigen straat	Elders in Lombok	Elders in Utrecht	Elders in Nederland	In het buitenland (niet het herkomstland)	In het buitenland: het herkomstland
..... (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal)

Met hoeveel mensen van uw werk of school heeft u persoonlijk contact? (Dus: met hoeveel mensen van uw werk of school praat u wel eens over persoonlijke dingen?)

..... personen (*noem het aantal*)

Waar wonen deze mensen van uw werk of school? Hoeveel van hen wonen:

In uw eigen straat	Elders in Lombok	Elders in Utrecht	Elders in Nederland	In het buitenland (niet het herkomstland)	In het buitenland: het herkomstland
..... (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal)

Met hoeveel mensen die u in parken, op straat, winkels, de bibliotheek of andere openbare ruimten ontmoet heeft u persoonlijk contact? (Dus: met hoeveel mensen in openbare ruimten praat u wel eens over persoonlijke dingen?)

..... personen (*noem het aantal*)

Waar wonen deze mensen? Hoeveel van hen wonen:

In uw eigen straat	Elders in Lombok	Elders in Utrecht	Elders in Nederland	In het buitenland (niet het herkomstland)	In het buitenland: het herkomstland
..... (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal)

Met hoeveel mensen in clubs of verenigingen heeft u persoonlijk contact? (Dus: met hoeveel mensen in clubs of verenigingen praat u wel eens over persoonlijke dingen?)

..... personen (*noem het aantal*)

Waar wonen deze mensen? Hoeveel van hen wonen:

In uw eigen straat	Elders in Lombok	Elders in Utrecht	Elders in Nederland	In het buitenland (niet het herkomstland)	In het buitenland: het herkomstland
..... (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal)

Met hoeveel andere vrienden en kennissen heeft u persoonlijk contact? (Dus: met hoeveel vrienden en kennissen praat u wel eens over persoonlijke dingen?)

..... personen (*noem het aantal*)

Waar wonen deze andere vrienden en kennissen? Hoeveel van hen wonen:

In uw eigen straat	Elders in Lombok	Elders in Utrecht	Elders in Nederland	In het buitenland (niet het herkomstland)	In het buitenland: het herkomstland
..... (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal) (aantal)

De volgende vragen gaan over het contact dat u heeft met uw buurtgenoten

Op welke manier hebt u zoal contact met bewoners in de straat, **die dezelfde etnische achtergrond hebben** en dus van dezelfde bevolkingsgroep als u zijn?

Er wonen geen bewoners van dezelfde bevolkingsgroep als ik in de straat → **Ga naar vraag 11**

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet eens, niet oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
We maken regelmatig een praatje	☐	☐	☐	☐	☐
We gaan vaak bij elkaar op de koffie	☐	☐	☐	☐	☐
Ik erger mij regelmatig aan sommige bewoners in de straat	☐	☐	☐	☐	☐
We lenen vaak wat van elkaar	☐	☐	☐	☐	☐
We maken wel eens ruzie	☐	☐	☐	☐	☐
We helpen elkaar altijd met klusjes	☐	☐	☐	☐	☐
Af en toe ervaar ik overlast van bewoners in de straat	☐	☐	☐	☐	☐

Op welke manier hebt u zoal contact met uw bewoners in de straat, **die niet dezelfde etnische achtergrond hebben**, en dus *niet* van dezelfde bevolkingsgroep als u zijn?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet eens, niet oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
We maken regelmatig een praatje	☐	☐	☐	☐	☐
We gaan vaak bij elkaar op de koffie	☐	☐	☐	☐	☐
Ik erger mij regelmatig aan sommige bewoners in de straat	☐	☐	☐	☐	☐
We lenen vaak wat van elkaar	☐	☐	☐	☐	☐
We maken wel eens ruzie	☐	☐	☐	☐	☐
We helpen elkaar altijd met klusjes	☐	☐	☐	☐	☐
Af en toe ervaar ik overlast van bewoners in de straat	☐	☐	☐	☐	☐

De nu volgende vragen gaan over de mensen in uw straat

Kunt u voor elk van de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het hiermee eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet eens, niet oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
Dit is een gezellig straat met veel saamhorigheid	☐	☐	☐	☐	☐
De mensen in deze straat kennen elkaar nauwelijks	☐	☐	☐	☐	☐
De mensen die in deze straat wonen hebben ongeveer dezelfde leeftijd, interesses, achtergrond en dergelijke hebben als ik	☐	☐	☐	☐	☐

De mensen gaan in deze straat op een prettige manier met elkaar om	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen in deze straat hebben uiteenlopende waarden en normen	☐	☐	☐	☐	☐
Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvatting over opvoeden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb geen idee wie er wel of niet in deze straat woont	☐	☐	☐	☐	☐
Bewoners in deze straat werken samen om de buurt te verbeteren	☐	☐	☐	☐	☐
In deze straat hebben bewoners een zeker angst voor elkaar	☐	☐	☐	☐	☐
Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvattingen over studenten	☐	☐	☐	☐	☐
Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvattingen over allochtonen	☐	☐	☐	☐	☐
Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvattingen over <i>yuppen</i> *	☐	☐	☐	☐	☐

**'Yuppen' zijn jonge personen (meestal in de dertig), vaak hoogopgeleid, met een goedverdiende baan en een dure levensstijl. Yuppen zijn vaak ongehuwd of hebben een goedverdienende partner en hebben meestal (nog) geen kinderen.*

De nu volgende vragen gaan over de mensen in de wijk Lombok

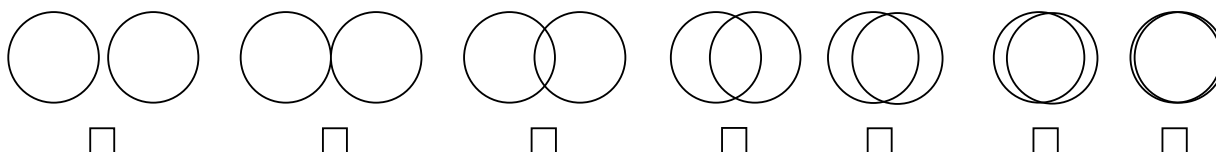
Kunt u voor elk van de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het hiermee eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet eens, niet oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
In Lombok wonen te veel allochtonen	☐	☐	☐	☐	☐
In Lombok wonen te veel studenten	☐	☐	☐	☐	☐
In Lombok wonen te veel 'yuppen'	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen in Lombok hebben uiteenlopende waarden en normen	☐	☐	☐	☐	☐
De studenten die in Lombok wonen gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om	☐	☐	☐	☐	☐
De yuppen die in Lombok wonen gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om	☐	☐	☐	☐	☐
De allochtonen die in Lombok wonen gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om	☐	☐	☐	☐	☐

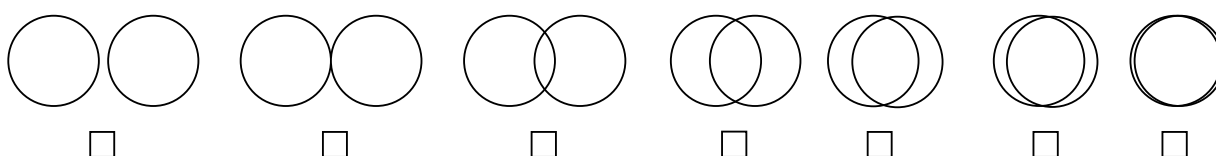
De onrust en problemen in Lombok zijn toegenomen door de allochtonen die in Lombok wonen	☐	☐	☐	☐	☐
De onrust en problemen in de wijk zijn toegenomen door de studenten die in Lombok wonen	☐	☐	☐	☐	☐
De huizen zijn te duur geworden door de yuppen die in Lombok wonen	☐	☐	☐	☐	☐
Lombok is een leuke wijk doordat er allochtonen wonen	☐	☐	☐	☐	☐
Lombok is een leuke wijk doordat er studenten wonen	☐	☐	☐	☐	☐
Lombok is een leuke wijk doordat er yuppen wonen	☐	☐	☐	☐	☐

Hieronder ziet U bij ieder vraag zeven tekeningen. Het linker rondje van ieder tekening stelt steeds uzelf voor en het rechter rondje een bepaalde groep. Welke tekening laat het beste zien hoe uw relatie is met ieder van die groepen?

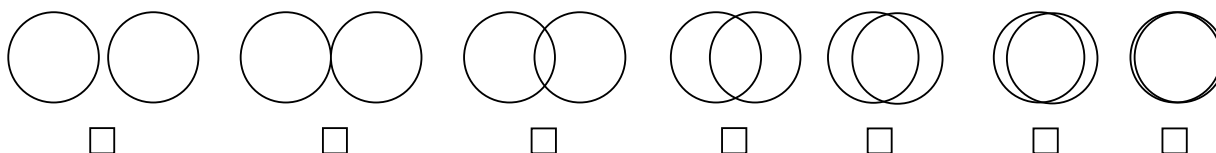
U en studenten

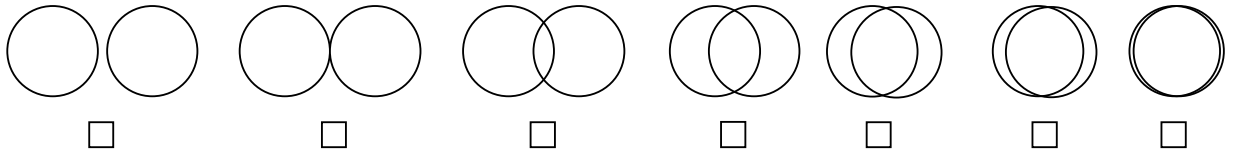
U en (andere) allochtone Nederlanders

U en (andere) autochtone Nederlanders

U en yppen

De nu volgende vragen gaan over het leven in uw straat

Kunt u voor elk van de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het hiermee eens bent?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet eens, niet oneens	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik woon graag in deze straat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me veilig in deze straat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou deze straat missen als ik zou verhuizen	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mijn sociale contacten heb ik de straat niet nodig	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me betrokken bij mijn straat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben trots op mijn straat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben niet aan deze straat gehecht	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou met plezier vertrekken uit deze straat	☐	☐	☐	☐	☐

Tot slot nog enkele vragen over uzelf en over uw huishouden

Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

Hoe is uw huishouden samengesteld?

- Ik woon alleen
- Alleenstaand met thuiswonend(e) kind(eren)
- Echtbaar/ samenwonend zonder thuiswonend(e) kind(eren)
- Echtbaar/ samenwonend met thuiswonend(e) kind(eren)
- Anders, namelijk

Kunt u aangeven in welk jaar u bent geboren?

19.....

Wat is uw hoogste voltooide opleiding?

Geen opleiding	☐
Lagere school, basisschool	☐
Lager Beroepsonderwijs (LBO, LTS)	☐
Middelbaar voortgezet onderwijs (VMBO, MAVO)	☐
Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO, MEAO)	☐
Hoger Voortgezet Onderwijs (HAVO, HBS, VWO, HTS, HEAO)	☐
Hoger beroepsonderwijs (HBO), Universiteit (WO)	☐

Welke situatie is het meest op u van toepassing?

Betaald werk, <i>meer</i> dan 20 uur per week	☐
Betaald werk, <i>minder</i> dan 20 uur per week	☐
Onbetaald werk <i>in</i> het huishouden	☐
Onbetaald werk <i>buiten</i> het huishouden, zoals vrijwilligerswerk	☐
Studerend/ schoolgaand	☐
Werkloos/ werkzoekend	☐
Arbeidsongeschikt	☐
Gepensioneerd	☐
Anders, namelijk	☐

Tot welke bevolkingsgroep rekent u zich? U kunt meerdere antwoorden aankruisen

Nederlandse	☐
Turkse	☐
Marokkaanse	☐
Antilliaanse	☐
Surinaamse	☐
Anders, namelijk	☐
Anders, namelijk	☐

Waar bent uzelf en zijn uw ouders geboren?

	Uzelf	Uw Moeder	Uw vader
Nederland	☐	☐	☐
Turkije	☐	☐	☐
Marokko	☐	☐	☐
Op de Antillen	☐	☐	☐
Suriname	☐	☐	☐
Anders, namelijk.....	☐	☐	☐
Anders, namelijk.....	☐	☐	☐
Anders, namelijk.....	☐	☐	☐

Wat is uw netto inkomen per maand? *Het netto inkomen is het bedrag dat maandelijks op uw rekening wordt gestort. Indien uw huishoudens meerdere inkomens heeft dient u deze bij elkaar op te tellen.*

- Gemiddeld
- Onder gemiddeld
- Boven gemiddeld

BIJLAGE 2

Factoranalyse

Tabel B1 Factoranalyse van twee schalen voor contact met burens (varimax-rotatie)

Items ¹	Intensief contact	Negatief indirect contact
Regelmatig praatje met bewoners van andere etnische achtergrond	0,58	
regelmatig praatje met bewoners van dezelfde etnische achtergrond	0,66	
op de koffie met bewoners van andere etnische achtergrond	0,72	
op de koffie met bewoners van dezelfde etnische achtergrond	0,72	
ergeren aan bewoners van andere etnische achtergrond		0,85
ergeren aan bewoners van dezelfde etnische achtergrond		0,52
lenen van bewoners van andere etnische achtergrond	0,85	
lenen van bewoners van dezelfde etnische achtergrond	0,73	
ruzie met bewoners van andere etnische achtergrond	0,37	
ruzie met bewoners van dezelfde etnische achtergrond	0,62	
klusjes voor bewoners van andere etnische achtergrond	0,78	
klusjes voor bewoners van dezelfde etnische achtergrond	0,82	
overlast van bewoners van andere etnische achtergrond		0,86
overlast van bewoners van dezelfde etnische achtergrond		0,75
Eigenwaarde	4,87	2,49
R ²	0,35	0,18
Betrouwbaarheid (Cronbach's α)	0,89	0,41
N	69	69

(Factorloadingen <0,40 niet weergegeven)

¹ Antwoordcategorieën bij items: helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens)

Tabel B2 Factoranalyse van twee schalen voor opvattingen over de straat en saamhorigheid in de straat (varimax-rotatie)

Items ¹	Gelijk gerichte opvattingen	Saamhorigheid id
Dit is een gezellige straat met veel saamhorigheid		0,78
De mensen in deze straat kennen elkaar nauwelijks		-0,66
Mensen in deze straat hebben uiteenlopende waarden en normen	0,45	
Met de bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvatting over opvoeden	0,67	
Ik heb geen idee wie er wel of niet in deze straat woont		-0,65
Bewoners in deze straat werken samen om de buurt te verbeteren		0,60
In deze straat hebben bewoners een zeker angst voor elkaar		-0,61
Met bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvatting over studenten	0,76	
Met bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvatting over allochtonen	0,62	
Met bewoners in mijn straat heb ik dezelfde opvatting over yuppen	0,85	
Eigenwaarde	2,7	2,6
R ²	0,22	0,21
Betrouwbaarheid (Cronbach's α)	0,70	0,73
N	70	70

(Factorloadingen <0,40 niet weergegeven)

¹ Antwoordcategorieën bij items: helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens)

Tabel B3 Factoranalyse van twee schalen voor houding ten opzichte van de buurt (varimax-rotatie)

Items ¹	Positieve opvatting over diversiteit	Negatieve opvatting over diversiteit
In Lombok wonen te veel allochtonen		0,46
In Lombok wonen te veel studenten		0,66
In Lombok wonen te veel 'yuppen'		0,69
Mensen in Lombok hebben uiteenlopende waarden en normen		0,58
De studenten gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om	0,75	
De yuppen gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om	0,77	
De allochtonen gaan op een prettige manier met andere bewoners van Lombok om	0,62	
De onrust en problemen zijn toegenomen door de allochtonen die in Lombok wonen		0,56
De onrust en problemen zijn toegenomen door de studenten die in Lombok wonen		0,55
De huizen zijn te duur geworden door de yuppen die in Lombok wonen		0,49
Lombok is een leuke wijk doordat er allochtonen wonen	0,64	
Lombok is een leuke wijk doordat er yuppen wonen	0,75	
Eigenwaarde	3,0	2,6
R ²	0,23	0,20
Betrouwbaarheid (Cronbach's α)	0,77	0,59
N	71	71

(Factorloadingen <0,40 niet weergegeven)

¹ Antwoordcategorieën bij items: helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens)

Tabel B4 Factoranalyse van één schaal voor identificatie met de straat (varimax-rotatie)

Items ¹	Identificatie
Ik woon graag in deze straat	0,73
Ik voel me veilig in deze straat	0,79
Ik zou deze straat missen als ik zou verhuizen	0,82
Ik voel me betrokken bij mijn straat	0,70
Ik ben trots op mijn straat	0,78
Ik zou met plezier vertrekken uit deze straat	-0,78
Eigenwaarde	3,6
R ²	0,45
Betrouwbaarheid (Cronbach's α)	0,57
N	76

(Factorloadingen <0,40 niet weergegeven)

¹ Antwoordcategorieën bij items: helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens)

BIJLAGE 3

Achtergrondkenmerken respondenten

In deze bijlage staan alle antwoordcategoriën van de achtergrondkenmerken.

Tabel B5 Achtergrondkenmerken van de respondenten per straat

	Totaal		Bandoengstr (autoch/homog)		Sumatrastr (heterogeen)		Ceramstr (alloch/homog)	
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%
Herkomst								
Autochtoon	51	64,6	25	89,3	21	67,7	5	25,0
Allochtoon	28	35,4	3	10,7	10	32,3	15	75,0
Totaal	79	100	28	100	31	100	20	100
Bevolkingsgroep¹								
Nederlands	49	62,8	21	77,8	23	74,2	5	25
Turks	12	15,4	1	3,7	4	12,9	7	35
Marokkaans	6	7,7	-	-	3	9,7	3	15
Surinaams	1	1,3	-	-	-	-	1	5
Nederlands-Turks	7	8,9	2	7,4	1	3,2	4	20
Nederlands-Antilliaans	1	1,4	1	3,7	-	-	-	-
Anders	2	2,5	2	7,4	-	-	-	-
Totaal	78	100	27	100	31	100	20	100
Leeftijdscategorie								
< 26 jaar	9	12,0	-	-	7	23,3	2	11,1
26 – 35 jaar	31	41,4	12	44,3	18	60,0	1	5,6
36 – 45 jaar	19	25,3	7	25,9	3	10,0	9	50,0
46 – 65 jaar	10	13,3	4	14,8	2	6,7	4	22,2
> 65 jaar	6	8,0	4	14,8	-	-	2	11,1
Totaal	75	100	27	100,0	30	100	18	100
Opleiding								
Geen opleiding	8	10,4	4	14,8	1	3,2	3	15,8
Basisonderwijs	6	7,8	2	7,4	-	-	4	21,1
LTS/LBO	6	7,8	4	14,8	-	-	2	10,5
Mavo/VMBO	3	3,9	1	3,7	1	3,2	1	5,3
MBO/MEAO	14	18,1	3	11,2	6	19,4	5	26,3
Havo/VWO/HEAO	7	9,1	-	-	5	16,1	2	10,5
HBO/WO	33	42,9	13	48,1	18	58,1	2	10,5
Totaal	77	100	27	100	31	100	19	100
Werk/situatie								
Betaald werk > 20 uur pw	44	57,9	17	63,0	22	73,3	5	26,3
Betaald werk < 20 uur pw	4	5,3	2	7,4	2	6,7	-	-
Onbetaald (huishoudelijk) werk	4	5,3	-	-	1	3,3	3	15,8
Studeren/schoolgaand	9	11,8	2	7,4	5	16,7	2	10,5
Werkloos/werkzoekend	2	2,6	-	-	-	-	2	10,5
Arbeidsongeschikt	5	6,6	1	3,7	-	-	4	21,1
Gepensioneerd	8	10,5	5	18,5	-	-	3	15,8
Totaal	76	100	27	100	30	100	19	100
Inkomen								
Gemiddeld	33	44,0	12	46,2	12	38,7	9	50,0
Onder gemiddeld	27	36,0	11	42,3	8	25,8	8	44,4
Boven gemiddeld	15	20,0	3	11,5	11	35,5	1	5,6
Totaal	75	100	26	100	26	100	18	100

¹ Bevolkingsgroep waartoe de respondent zichzelf rekent.

Tabel B6 Woonkenmerken van de respondenten per straat

	Totaal		Bandoengstr (autoch/homog)		Sumatrastr (heterogeen)		Ceramstr (alloch/homog)	
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%
Woonachtig op huidig adres								
Minder dan 1 jaar	11	13,9	3	10,7	8	26,7	0	0
1 tot 3 jaar	16	20,3	5	17,9	10	33,3	1	4,8
4 tot 10 jaar	24	30,4	11	39,2	4	13,3	9	42,9
11 tot 20 jaar	17	21,5	3	10,7	7	23,4	7	33,3
21 tot 30 jaar	6	7,6	1	3,6	1	3,3	4	19,0
Meer dan 30 jaar	5	6,3	5	17,9	0	0,0	0	0,0
Totaal	79	100	28	100	30	34,2	21	100
Eigendomstype woning								
Koopwoning	11	13,8	0	-	11	35,5	0	-
Huurwoning	69	86,2	28	100	20	64,5	21	100
Totaal	80	100	28	100	31	100	21	100
Samenstelling huishouden								
Alleenstaand, woont alleen	23	28,8	9	32,1	13	41,9	1	4,8
Alleenstaand met thuiswonende kinderen	7	8,8	4	14,3	2	6,5	1	4,8
Echtpaar/samenwonend zonder thuiswonende kinderen	13	16,3	7	25,0	3	9,7	3	14,3
Echtpaar/samenwonen met thuiswonende kinderen	20	25,0	6	21,4	2	9,7	12	57,1
Alleenstaand, woont met andere studenten	8	10,0	1	3,6	5	16,1	2	9,5
Aleenstaand, woont bij ouders	5	6,3	0	0,0	4	12,9	1	4,8
Alleenstaand, woont alleen	23	28,8	9	32,1	13	41,9	1	4,8
Totaal	80	100	28	100	31	100	21	100
Type bewoner								
Autochtone blijvers	16	20,3	11	39,3	3	9,7	2	10,0
Autochtone nieuwkomers	35	44,3	14	50,0	18	58,1	3	15,0
Allochtonen	28	35,4	3	10,7	10	32,3	15	75,0
Totaal	79	100	28	100	31	100	20	100